

ישמח ישראל

המבואר

מאמור מספה"ק ישמח ישראל
על פרשת השבוע
בתוספת ביאור והערות

שלח

תוכן העניינים

מבוא.....ה

ישמח ישראל.....ז

הביאור.....ט

תמצית המאמר.....כד

הוראה למעשה בעבודת ה'.....כו

דברי רבינו זי"ע בענין לימוד דברי תורתו מתוך צוואתו הק'

...הנני מאמין באמונה שלימה כי מאהבת הקב"ה ומחסדו הגדול אשר חושב מחשבות לעזרת כל הנשמות אשר לא ידח ממנו נדח חלילה, ברחמי הרבים סבב כל הסיבה הזאת אשר ישמעו אנשים אשר קטנם עבה ממתי לקולי, ויבקשו תורה מפי נדכה ונכאה כמוני אשר נפלות היא בעיני, למען אקיים מצות ושננתם לבניך אלו התלמידים, למען אשר לא ימחה שמי חלילה מישראל, ומדי זכרם בי יזכרנוי לטובה למען להעלות משאול תחתיה.

לזאת אבקש ואתחנן בבכי ובתחנונים מעת אוהבי ורעי, אשר מסרתי נפשי עליהם, וכמעט רוב ימי חלדי הייתי משרת להם לעסוק לטובתם בכל האפשרות, זכרו נא לבקש רחמים על הדין נפשא עלובתא, ובכל עת אשר תהיו פנוים מצרכים ותעסקו במילי דשמאי, תזכרו נא גם אותי השפל והנדכה, אשר הייתי עמכם בצוותא חדא שנים רבות, לבקש רחמים על נשמותי...

כס"ד

שלח תשפ"ו

גליון רנט

שנה ו

...~...~...~...

התודה והברכה לכל המסייעים בהוצאת השיעור ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מן השמים

...~...~...~...

לתשומת לב הלומדים היקרים והנכבדים. שגיאות מי יבין, היות וקונטרסים אלו יוצאים לעת עתה בלחץ של זמן, ואין מספיק שעת הכושר להגיה את הקונטרס כמו שצריך, לכן אנו מודעים בזה שכל הקונטרס אינו מוגה, והוי דן את כל האדם לכף זכות. כמו כן נשמח מאד לקבל הערות והארות לתיקונים הוספות והשמטות וכל המצטרך

...~...~...~...

על פי הלכה אסור לעיין בגליון בעת אמירת קדיש (מ"ב ס' נו סק"א), בעת חזרת הש"ץ (מ"ב ס' י' קכד ס"ק יז-יח), בעת קריאת התורה (סימן קמו ס"ב), בעת שעוסק בתפילה או בברכה (מ"ב ס' קצא סק"ה).

...~...~...~...

שיעורי "הכנה לשבת קודש"
עם הגה"ח ר' יוסף צבי רכניצר שליט"א

כותב ועורך הקונטרס

בארה"ק: 0733-025-063

בארה"ב: 718-178-19-56

...~...~...~...

לתגובות והערות ולכל ענייני הגיליון

03-9146666

פקס: 03-6162226

אימייל: hayismachyisroel@gmail.com

כמו"כ להשתתפות בהוצאות הגיליונות הבאים נא פנו בכתובות הנ"ל.

קו השיעורים

"הכנה לשיבת קודש"

עם המשפיע

הגה"ח ר' יוסף צבי רכניצר שליט"א

כותב ועורך הקונטרס

בארה"ק: 0733-025-063

בארה"ב: 718-178-19-56

סדר חדש במערכת

שלוחה 1 - השיעור השבועי

שלוחה 2 - שיעורים קודמים

מסודרים לפי פרשיות התורה

לרומם הנפשות ולעורר הלבבות

להתחבר לקדושת השבת

מתוך התכוננות בפרשת השבוע

מה היה גודל חטאם של המרגלים עד שלא הועיל להם שום
תשובה על זה

..❧❧❧❧..

מה בין ענוה פסולה לענוה אמיתית, ומהו הסימן הנכון להבחין
ביניהם

..❧❧❧❧..

מה היתה גודל החסד נעורים של ישראל בלכתם במדבר
בארץ לא זרועה

..❧❧❧❧..

העבר אין והעתיד עדיין – ומה יעשה האדם הדואג מחטאיו
בעבר ובעתיד

..❧❧❧❧..

'וצדיק באמונתו יחיה' – מהי האמונה של הצדיק שמביא לו
חיים

..❧❧❧❧..

על מה ולמה צריך האדם לצעוק אל ה' בצר לו אם אינו רואה
שום עצה ותרופה למכתו

..❧❧❧❧..

כל אלה ועוד יבוארו בעומק מאמרו של רבינו זי"ע על ענין היראה
והענוה האמיתית לעומת יראה וענוה של שקר ודמיון

מבוא

אל תהי צדיק הרבה – ואל תרשע הרבה.

קה ישיעך מעצת המרגלים –
כי האדם צריך לדע כי הבורא ב"ה כל יכול,
ויש לו עצות ותחבולות, למעלה מתפיסת שכל האדם.

רצון ה' אפילו אם הוא יהיה באופן מובחר ביותר.
ב. ימיו של האדם הם כאדם המודד חבל ארוך,
שאין בידו אלא הטפח שנמצא בידו, כי העבר אין
והעתיד עדיין, כן ימיו של האדם, מה שעבר אין,
ומה שעתיד עדיין לא בא, נמצא שאין לו לחשוב
אלא איך למלא את הרגע שעומד בה, ואת תקונו
העוונות מכבר, יעשה בזמנים מיוחדים לזה. וזה
הוא עיקר חטא המרגלים, שבשביל ספק שמא
יחטאו אחר כך, לא שמעו מיד לדברי הקב"ה.

דברי הר"ב זי"ע כדרכו בקודש הם דברים
עמוקים ורחבים מאד, ויש לרבינו כמה פירושים
וענינים שלמד מדבריו הק', ואחד מהם הוא כאן
במאמרו, שיבאר היטב את ענין היראה, איך שצריך
לירא את ה' ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם, אך
מכיון שבכל דבר מעורב בו טוב ורע, על כן צריך

המאמר שלפנינו הוא מכתב יד קדשו של כ"ק
מרן רבינו האדמו"ר הזקן זי"ע, ובסופו הוסיף
רבינו זי"ע תוספת ביאור והשלמה לדברי אביו
כמו שיבואר במקומו הטעם שהיה צריך לתוספת
זו. במאמר זו בא רבינו זי"ע לבאר את יסוד החטא
של המרגלים, אשר יפלא מאד להבין מדוע ננעלו
בפניהם שערי התשובה, ולמה באו תיכף ומיד
על ענשם באופן חמור ביותר, מה שלא מצינו כן
בשם עבירה ועון (עיין בביאורים אות א-ב), ואיך הגיעו
למצב נורא זה.

יסודות המאמר הם על פי שתי הקדמות מדברי
קדשו של כ"ק מרן הרבי רבי בונם מפשיסחא זי"ע,
א. הטעות שהביאה לחטא עץ הדעת היא שאין
ספק מוציא מידי ודאי, אי אפשר לעבור עכשיו
על רצון ה' כדי שיהיה אפשר אח"כ לקיים את

בקצירת האומר, והוספנו בביאורים מעט ביאור בעומק הדברים, ועי' מש"כ רבינו בפ' נח סוף אות ג איך זוכים לאמונה זו.

הרבי ר' בונם זי"ע אמר בקדשו ווארט עמוק ונורא, כי פרו"ם ר"ת פ'ל ר'שעות וינייג מ'צוות, כלומר לא כל פרומקייט הוא מצוה וטוב, כי יש פרומקייט שנובע מתוך הרבה רשעות המצוי ביותר אצל אדם שהוא דל במצוות ואכמ"ל בזה, אבל מתוך מאמרו של רבינו נוכל לקבל מושג כל שהוא בעומק דברי הרר"ב זי"ע, מהי הפרומקייט הזו, ומהו המבחן וחקר האמת בזה, לדעת אם היראה ומשנה הזהירות שיש לו הוא באמת מתוך יראת שמים טהורה או שאינו אלא מפרומקייט פסולה ה"י, ועל זה המליץ שלמה המלך בחכמתו הגדולה: אל תהי צדיק הרבה ואל תרשע הרבה, וכפי שיוצא מדברי רבינו במאמרו כאן, שלפעמים [ואולי גם עפ"י רוב] ה - **'צדיק הרבה'** - הצדקות היתירה שלא עפ"י תורה נובע מתוך 'תרשע הרבה' - או שזה מביא ל- **'תרשע הרבה'** - הרבה רשעות ואכזריות על עצמו וכל שכן על אחרים.

והשי"ת ירחם עלינו, ויקדשנו במצוותיו ויטהר את לבבנו שנזכה לעבדו באמת ובלב שלם, ולא ניגע לריק ולא נלד לבהלה.

חקירה ובדיקה יתירה להתבונן, אם היראה היא באמת ממקור טוב וקדוש, מתוך הכנעה והתבטלות לרצון השי"ת, או שזה מגיע ממקור לא טוב, מתוך ענוה פסולה שבאה מתוך גסות רוח, שכמעט שאין האדם שם על לב את הגאווה המונחת מתחת לענוה הפסולה, את התשובה למבחן זה נותן רבינו בלשונו הק': **'אף כי המרגלים החזיקו עצמם לענוים, כי יראו מאודו לנפשם, אך זה היה ענוה פסולה, 'וענוה צדק' כתיב, כי עיקר הכנעה וענוה הוא, שיתלהב לבו על ידי זה לעבודת השי"ת, ולא שהענוה יביאו למרות רצון השי"ת.**

בתוך המאמר מזכיר רבינו כמעט בהבלעה ענין של "זה לעומת זה עשה אלקים", שהוא ענין גדול וחשוב מאד בדרכי עבודת השי"ת, והרחבנו קצת את הדברים בבינת המאמר אות א. ובאות ב הרחבנו בענין יראת שמים שזהו יסוד המאמר כאן.

בסיום המאמר כותב רבינו לבאר את מאמר הכתוב 'ויצעקו אל ה' בצר להם', ר"ל שידעו כי מצדם אין להם כלום, רק שיצעקו אל ה' הרחמן, ואז כאשר יאמינו שרק הקב"ה יכול להושיע ממצוקותיהם, אזי 'ממצוקותיהם יושיעם', כי אמונה ממשיך הישועה. גם זה ענין עמוק ורחב שנתבאר בהרבה מקומות בדברי רבינו, וכאן הובא

ישמח ישראל

מאמרו "ד צללה"ה ז"ע

[א] להבין ענין המרגלים, מה הוא החטא הגדול

הזה. הלא באמת אמרו (יג, כז) זבת חלב ודבש היא. ומה שאמרו (שם, לב) ארץ אוכלת יושביה היא, הלא באמת ראו כן, אלא שזה היה לטובתם (סוטה לה.), והם לא הבינו כוונת הקב"ה, ואמרו מה שראו בעיניהם. וגם דברי חז"ל (שם) אשר כביכול כלפי מעלה אמרו (יג, לא) כי חזק הוא ממנו, גם זה אי אפשר לפרש כפשוטו, שראשי אנשי בני ישראל דור דעה, יאמרו חלילה דברים זרים כאלו.

אלא הפירוש בדבריהם, שאמרו אשר באמת טובה הארץ מאוד (יד, ז), אפס כי עז העם (יג, כח), היינו שבאמת יש שם רוח הקדושה עד מאוד, אפס זה לעומת זה, יש שם רוח הטומאה עד מאוד רח"ל, ולזאת אם נהיה אנחנו דבוקים בה' תמיד, אזי טובה הארץ מאוד, אבל חלילה אם נסור מה' חלילה אפס מה, אזי חלילה נוכל להתפס ברשת הסטרא אחרא רח"ל, ולזאת יראו מאוד לנפשם, ולזה אמרו כי חזק הוא ממנו, היינו שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג.), ולזה הבחירה בידינו, ומי יוכל לעמוד על עצמו, כן היה טענתם.

ומה זה היה החטא הגדול הזה, הלא גם יעקב אבינו ע"ה שהיה בחיר שבאבות, והקב"ה הבטיחו (בראשית כח, טו) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, ולבסוף נתיירא ואמר (שם לב, יא) קטונתי מכל החסדים, שירא לנפשו אולי יגרום החטא. כי באמת כן הוא, שהקב"ה הבטיח לו' והנה אנכי

עמך' ושמרתיך וגו', רק הוא על דרך הכתוב (דה"ב טו, ב) ה' עמכם בהיותכם עמו וגו', היינו שכאשר האדם דבוק בה' ולא יסור ממנו, אז הקב"ה עמו, אבל חלילה אם האדם יסור מה מהדביקות, אזי חלילה גם שמירת השכינה נסתלקה ממנו, וזה היה יראת יעקב אבינו ע"ה, שכיון שראה שנפל עליו יראה, מיד ויצר לו (בראשית לב, ח), שאמר לנפשו אילו הייתי דבוק בה' באמת, מאין לי יראה מבושר ודם, אלא על כרחך אינני דבוק בה' באמת, ולזאת נתיירא לנפשו אולי יגרום החטא, שאהיה נפסק מעט מה מהדביקות, וממילא יהיה מסולק שמירת השי"ת ממני. ואם כן מה זה היה החטא של מרגלים, שיראו לנפשם אילו יהיו בארץ ישראל, ולא יהיו דבקים באמת בהקב"ה, אזי יפלו חלילה ברשת הסטרא אחרא רח"ל. גם מיד שיצאו ישראל ממצרים יראו לנפשם, כמבואר במדרש רבה (שהש"ר ב, כב) על פסוק (שה"ש ב, ח) קול דודי הנה זה בא, אמרו ישראל למשה רבינו ע"ה, האיך אנו נגאלים, וכל מצרים מטונפת מעבודה זרה שלנו כו', הרי שהם גם כן יראו, ומה זה הוא חטא המרגלים שיראו, וכנ"ל.

אכן באמת יעקב אבינו ע"ה, אף שירא לנפשו פן יבא עשו והכהו, אף על פי כן עשה בכל כחו ללחום עמו, ובטח את עצמו בה' אשר בוודאי יעזור לו, ויחץ את העם וגו' (בראשית שם). וגם עם הישראלי כשיצאו ממצרים אף שישאלו למשה כנ"ל במדרש, מכל מקום הלכו אחריו, כמאמר הכתוב (ירמיה ב, ב) זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי

במדבר בארץ לא זרועה, ולא סרו חלילה מדברי ה'. אבל המרגלים, מחמת שיראו אולי יחטאו חלילה בארץ לגד ה', לכן לא שמעו מיד לקול ה', ואמרו (יג, לא) לא נוכל לעלות, ולא הלכו, וזאת היה עיקר החטא, כי על מה היה להם לחשוב מה שיהיה אחר כך, שמא יחטאו חלילה אחר כך, והלא אם לא תשמע כעת לקול ה', אתה עובר את מצות המלך בעת הזאת בוודאי, מוטב להיות בספק לאחר זמן, מלחטא מיד בוודאי.

וכמאמר פי קדוש ה' מוה"ר שמחה בונם מפרשיסחא זצלה"ה זי"ע על טענת הנחש לאם כל חי היא חוה, שאמר לה אם לא תאכלי מעץ הדעת לא יהיה לך הבחירה, כי לא יהיה לך שום יצר הרע, כמו מלאך, לכי אכלי מעץ הדעת, לדעת טוב ורע, היינו שאז יהיה הבחירה בידך, שתדעי גם כן מהרע, ואף על פי כן לא תחטאי, ובזה תהיי עוד במדרגה גדולה ועצומה מכאשר עד עתה, כן היה טענת הנחש. לפי זה מה היה החטא גדול כל כך, אלא שהיה לה להשיב לו, הלא בעת הזאת שאתה מפתני לאכול מעץ הדעת, אשר צונוי ה' (בראשית ב, יז) לא תאכל ממנו, יש בידי הבחירה לבל לשמוע לך ולבל לאכול, רק לשמוע לדברי הקב"ה, ועל הבחירה לעתיד, למה לי לדאוג על העתיד, ועתה אעבור בוודאי על פי ה', מוטב בל אשמע לך תיכף, ויעבור עלי מה.

וכן צריך כל איש הישראל, לבל להסתכל ולחשוב על מה שיהיה אחר כך, רק על הרגע שהוא עומד בו, וכמאמר הרבי הקדוש הנ"ל על פסוק (תהלים לט, ו) הנה טפחות נתת ימי, כמו אדם המודד שבעים אמה חבלים בידו, לא נשאר לו בידו לעולם אלא טפח, שזה שמדד כבר הוא חוץ לידו, ומה שלא מדד עדיין איננו בידו, נמצא שאין לו רק הטפח שאוחז

בתוך ידו, כן המה הימים מהאדם, מה שעבר אין, ומה שעתיד עדיין לא בא, נמצא שאין לו לחשוב רק על הרגע שעומד בה. ועל תקוני העוונות מכבר, יש זמנים מיוחדים, כמבואר **בהאר"י ז"ל** (פנ"ח שער תיקון חצות פרק ב) על חצות הלילה, שהוא זמן ועת רצון להתעורר אז בתשובה על חטאיו, אבל לא לעולם, ותמיד אין לו לחשוב רק [על] הרגע שעומד בה, וכנ"ל. וזה הוא עיקר חטא המרגלים, שבשביל ספק שמא יחטאו אחר כך, לא שמעו מיד לדברי הקב"ה. (כתי"ק)

וביארור הענין, אף כי המרגלים החזיקו עצמם לענוים, כי יראו מאוד לנפשם, אך זה היה ענוה פסולה, וענוה צדק כתיב (תהלים מה, ה), כי עיקר הכנעה וענוה הוא, שיתלהב לבו על ידי זה לעבודת השי"ת, ולא שהענוה יביאו למרות רצון השי"ת.

וזה שמבואר בתרגום יהונתן (יג, טז) כד חמי משה ית ענוותנותיה וכו', היינו כשראה ענוותנותיה דיהושע, היה ירא לבל ילכד ברשת המרגלים בענוה פסולה, הוסיף לו אות יו"ד, כנודע שמרומז לחכמה (זה"ק ח"ג רנח.), והחכמה תחיה בעליה (קהלת ז, יב), וכמו שכתב **הרמב"ן** (אמונה ובטחון פרק א) אמונה וחכמה ממקום אחד יהלכו, כי באמונה כתיב (חבקוק ב, ד) וצדיק באמונתו יחיה, היינו שיאמין בהכנעתו כי הבורא ב"ה כל יכול, ומאשפות דלותו ירוממו, ויבטח בה' כי הוא יעזור לו.

וזהו יושיעך מעצת המרגלים (סוטה לד,): כי המה נאצו עצת עליין, כי האדם צריך לידע כי הבורא ב"ה כל יכול, ויש לו עצות ותחבולות, למעלה מתפיסת שכל האדם. וזהו מאמר הכתוב (תהלים קז, ו) ויצעקו אל ה' בצר להם, ר"ל שידעו כי מצדם אין להם כלום, רק שיצעקו אל ה' הרחמן, וממצוקותיהם יושיעם (שם), כי אמונה ממשיך הישועה.

הביאור

מבוא ותיכון המאמר: עיקר המאמר כאן, לבאר מהו 'ענה פסולה' ועד כמה שצריך להיזהר מאוד מענה פסולה ששורשו נעוץ במדת הנאווה, ואיך יבחין האדם בין ענה פסולה שנביא לכפירה ומרידה, ובין ענה והכנעה אמיתית שנביא שיתלהב לבו לעבודת ה' לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם.

- גודל היראה שיש לירא מגודל ותוקף קדושת ארץ ישראל, כי זה לעומת זה עשה אלקים, וכגודל רוח הקדושה שיש שם לעומת זה יש שם גם רוח הטומאה עד מאד רח"ל.
- ענין היראה הגדולה של יעקב אבינו באומרו 'קטונתי מכל החסידים', מה הביאו לירא כל כך מעבירות שבידו.
- עומק הכוונה במה שאמרו ישראל אל משה רבינו 'והלא כל מצרים מטונפת מעבודה זרה שלנו', ומה בין טענה זו ויראתו של יעקב אבינו לבין יראתם וטענתם של המרגלים.
- שורש חטא המרגלים נעוץ בשורש חטא עין הדעת, כי בשניהם היה צריך להדוף את היצר בכח הטענה שמוטב להיות בספק לאחר זמן - שמא יחטאו אח"כ מאשר לחטוא מיד בודאי - שלא לשמוע לדברי השי"ת.
- לממה הוסיף משה רבינו ליהושע אות', ועל מה היה חששו בראותו את ענוותנותו, ומה הורה לו בזה האות דוקא.
- הישועה הגדולה שיש לאדם מכח האמונה שמאמין בהכנתו כי הבורא ב"ה כל יכול, ויש לו עצות ותחבולות, למעלה מתפיסת שכל האדם.
- ויצעקו אל ה' בצר להם - כאשר האדם יודע שהוא בצר ואין לו שום עצה ותחבולה, והוא צועק אל ה' שיושיעו וזכה לישועתו.

[א] הנה יש להתבונן ולהבין היטב את ענין העונש הגדול של המרגלים, שהקב"ה הענישם תיכף ומיד במיתת משונה^א, **מה הוא עומק החטא הגדול הזה**, עד שלא הועיל להם שום תשובה על זה^ב. **הלא**

מתקשה מאד להבין על מה יצא הקצף כל כך על המרגלים, על מה עשה ה' ככה שלא הועיל להם תפילת מרע"ה, ונעל בפניהם את שערי התשובה, ותיכף ומיד באו על ענשם החמור ביותר.

הערות וצייונים

דבת הארץ. והקשה הבית יוסף, שהיה צריך לעשותו יום שמחה כדכתיב 'באבוד רשעים רינה', ולמה א"כ עשו אותו ליום צרה וגזרו בו תענית? ותיריך, משום שלא נתקבלה תשובתם, דמסתמא עשו תשובה קודם שמתו, **ועל זה קבעו תענית, על שבימים זה ננעלה שערי התשובה בפני כמה מישראל**. וזהו ששואל רבינו: מהו החטא הגדול, הרי אין לך שום דבר שעומד בפני התשובה, ואין הקב"ה חפץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה, ועד יום מותו מחכה לו אם ישוב מיד יקבלו, וא"כ מהו החטא הגדול כל כך שעשו

א. שהרי משה רבינו התפלל עליהם ועל כל הדור, והקב"ה התרצה להמתין עם עונשם עד ארבעים שנה, אבל על המרגלים לא התרצה כלל, כמאמר הכותב (יד. כז) עד מתי לעדה הרעה הזאת וגו'. וביאר הספורנו [וכן הוא באור החיים הק' שם], שכך אמר הקב"ה למשה, אעפ"י שסלחתי כדברך (שם כ) להאריך אף לכל העם ולא להמיתם מיד, מכל מקום לא סלחתי לעדת המרגלים, והם ימותו מיד.

ב. אולי כוונתו לממה שכתב הטור (או"ח סימן תקפ) שיום י"ז באלול הוא יום תענית לצדיקים על שמתו בו המרגלים מוציא

למרגלים^ה, והם לא הבינו כוונת הקב"ה, ואמרו מה שראו בעיניהם^ל, ואף אם אמנם זו באמת טעות גדולה ומרה, אבל מכל מקום, וכי בשביל הטעות הזאת ננעלה שערי התשובה בפניהם, הרי אין לך דבר שעומד בפני התשובה, וגם צריך להבין מאד את דברי חז"ל^{שם} (והובא ברש"י כאן) שאמרו על המרגלים

הערת וציגנים

ראו שקוברים שם מתים, ולכן יהושע וכלב לא הכחישו את זה כי אמת הוא (כן כתב המהרש"א). אלא ששם אמרו בגמ' שהקב"ה עשה כן לטובתם כדי שיהיו טרודים בבלם ולא יתנו לב למרגלים, ועל אומר רבינו שהם לא הבינו את הטובה שבדבר, וגם אם נאמר שאם היו מתבוננים היו מבינים את טובת הדבר, או לכל הפחות מאמינים, מכל מקום לא יתכן לומר שיענשו כל כך על חוסר הבנתם ואמונתם. ובאמת האחרונים דנו אם המרגלים שאמרו 'ארץ אוכלת יושביה' הבינו את טובת הבית"ש בזה ועם כל זאת אמרו כן בשביל להוציא דבה, או שמא לא הבינו את האמת בזה, ולא נתכוונו לדבר רע, ואמרו רק מה שראו. ובענף יוסף הביא ראייה גדולה שידעו את האמת שאין הארץ אוכלת יושביה ורק לטובתם עשה כן ה', כי אילו חשבו שהארץ אוכלת יושביה היו צריכים להתחיל בזה שהוא דבר בכדי שיתקיים השקר שיאמרו אח"כ, שהרי משה שלח אותם לראות קודם את הארץ ואח"כ צוה להם לקחת מפרי הארץ, והיה להם להשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, ועל כרחך צריך לומר שידעו כי זה שקר ולכן לא התחילו בזה. אבל העיון יעקב דחה ראייה זו, כי יתכן שהם פתחו באמת של פירות הארץ, כי גדולה ראייה משמיעה, וזה מתקבל יותר מהאמת שניה רק על יד שמיעה בלבד, וזהו שאמר הכתוב 'וישיבו אותם דבר ויראום מפרי הארץ' היינו שהתשובה היתה קודם בדבר שכל אחד יכול לראות בעיניו, ועם האמת שבכח הראיה יתקבל אח"כ השקר יותר חזק. ולכן כתב העיון יעקב שהמרגלים אכן לא הבינו את הטובה שבדבר, וחשבו באמת שזהו טבע הארץ שהיא אוכלת יושביה, ומכל מקום היה טענה עליהם שהיו בזה שוגג קרוב למזיד, ראשית שהיה להם להאמין במה שהבטיח הקב"ה להביאם אל ארץ טובה ורחבה, ומה שרואים שקוברים מתים בודאי הוא לטובתם, ועוד שהרי הלכו בעצה רעה, והבא ליטמא פותחים לו, נמצא שבסיבתם לא הבינו את טובת הבית"ש. ורבינו נקט כדרכו של העיון יעקב והמהרש"א שאמרו את האמת מה שראו, ואף שיש איזה טענה עליהם, מ"מ לא מפני זה ננעלו שערי התשובה בפניהם.

באמת התחילו לדבר בשבחה של ארץ ישראל, שאמרו (יג, כז) **זבת חלב ודבש היא^ל. ומה שאמרו** (שם, לב) שהיא **ארץ אוכלת - הורגת יושביה היא, הלא באמת ראו כן** שבכל מקום שעברו שם היו מקברים מתים^ד, **אלא שזה** שסיבב הקב"ה כן, באמת **היה לטובתם** (סוטה לה). שאנשי כנען לא ישימו לב

עד שלא הואיל להם שום תשובה על זה. ועיון עוד בדברי רבינו להלן בפרשה אות ג.

ג. ואף אם אמנם רש"ל הביא את דברי הגמרא בסוטה (לה). שלא אמרו כן בשביל לספר את שבח הארץ, ורק משום שרצו להוציא דבה לכן הקדימו לומר דבר אמת כדי שיתקבלו דבריהם, שכל דבר שקר שאין אומרים אמת בתחילתו אין מתקיים בסופו, לפי שמחזיקים את המספר כבדאי. ונמצא א"כ שלא די שאמרו שקר אלא גם לקחו את האמת בשביל לחזק את השקר, וגם האמת שלהם הוא שקר. מכל מקום גם על חטא של שקר שהוא עון חמור עד מאד כמו שנאמר 'מדבר שקר תרחק' שלא נאמר כן על שום עבירה שצריך להתרחק מזה, [וכמו שפירש רבינו בפ' משפטים אות ה, מדבר שקר תרחק היינו שיהיה נתרחק בטבע מן השקר, שלא יהיה לזה שום שייכות אליו, כאשר שמעתי מפי הק' של אאמו"ר (האדה"ז) שאמר על עצמו כי הוא מורחק בטבעו מן השקר]. אבל עדיין אין נועלים את שערי התשובה למי שרוצה לשוב על מה ששיקר, וא"כ אי אפשר לומר שעל זה נענשו בעונש חמור כל כך שלא נתקבלה תשובתם, ומה גם שסו"ס זה חלק האמת שבשקר.

ד. כמו שאמרו בגמ' והביא זאת רש"י, שבכל מקום שעברו קברו שם מתים, והקב"ה עשה זאת לטובה, כדי לטרדם את בני הארץ בבלם ועל ידי כך לא יתנו לב לאלו שמרגלים בארצם. ומה שכתב רבינו 'הלא באמת ראו כן' אולי כוונתו למה שכתב המהרש"א, שאין לומר שאמרו זאת בשקר כדי להוציא את דבה רעה על הארץ, שאם כן היו יהושע וכלב מכחישים זאת כשענו על דבריהם, אלא ודאי שבאמת כן היה הדבר, אלא שהקב"ה עשה כן לטובתם. וע"ע להלן בהערה ו.

ה. עוד אמרו שם בגמרא שאיבדו מת באותם הימים, והיו בוכים שם בכל העיירות, וגם זה היה לטובתם, כמו שפירש רש"י שם (ד"ה שכיב) כדי שלא תגן זכותו של איוב על הכנענים.

ו. כמו שאמרו בגמרא סוטה (שם) שבכל מקום שעברו

אשר כביכול כלפי מעלה דברו דברי כפירה ואמרו

(יג, לא) **כי חזק הוא ממנו**, שאפילו בעל הבית אינו

יכול להוציא כליו משם, **גם זה אי אפשר לפרש**

כפשוטו, שהרי לא יתכן לומר על ראשי אנשי בני

ישראל שהיו כולם **דור דעה** וכל שכן נשיאי הדור

היו גדולים מאד, שהם **יאמרו חלילה דברים זרים**

כאלו שהם ממש דברי כפירה רח"ל, וכן לא יתכן

שכל אותו הדור יקבלו דברי שטותים וכפירה כאלו

ואין מוחה בידם^ט.

מתחיל לבאר את עומק כוונת דברי המרגלים,
ובעיקר על מה שאמרו 'כי חזק הוא ממנו', שלא
נתכונו כזה לדברים וענינים גשמיים כלל, אלא
לדברים רוחניים וגבוהים מאד.

אלא הפירוש בעומק כוונת דבריהם הוא,

שאמרו, כי אף אם **אשר באמת טובה הארץ מאוד**

(יד, ז), **אפס** - אבל בלתי אפשרי לבוא אליהם ולנצחם,

כי עז העם (יג, כח), שהם חזקים מאד, ואין הכוונה על

חוזק הגוף, אלא כל זה מדבר בדברים רוחניים, **היינו**

שבאמת היא ארץ קדושה אשר עיני ה' תמיד בה^{יא},

הערות וציורים

י. כי זאת ידעו הדור דעה, שכולהו קמיה כלא חשיבי, וברגע
אחד הקב"ה מבטל את כל הכוחות כלא היו, [עפ"ד רבינו
בסוף המאמר]. רבינו הולך בשיטת הרמב"ן שכל מה שדיברו
המרגלים היה אמת והשיבו על מה שנצטוו, וכן היו צריכים
לעשות כי יש להם להשיב דברי אמת לשולחיהם, וכל חטאם
ורשעתם היה מה שאמרו 'אפס כי עז העם' שנתכונו לומר כזה
שזה אפס ובלתי אפשרי בשום ענין לעלות לשם. ורבינו יבאר
ע"ד העבודה את עומק המכוון בדבריהם 'אפס כי עז העם'.

יא. כמו שכתב רבינו בפרשת קדושים אות ג וז"ל: ארץ
הקדושה נקראת ארץ חמדה, שמסיר כל החמדות רעות,
כמאמר הכתוב (ישעיה א, כא) צדק ילין בה, ומהפכם לחמוד
אל הקדושה... ובפרשת בראשית אות ב הוסיף עוד מדרגה
בענין זה, שגם במחשבה על ארץ ישראל זוכים להמשיך את
השפעת קדושתה אפילו בחו"ל על אדמה טמאה, וז"ל: אף
שאנחנו בעוה"ד על אדמה טמאה, אך על ידי מה שמכוון
מקומו נגד ירושלים, בכונה וברצון זה זוכה להעלות ולהשפיע
השראת קדושת ירושלים לאותו מקום, כמאמר חכמינו
ז"ל (ברכות ה.) אוהב ה' שערי ציון וגו' (תהלים פו, ב) המצוינים
בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. וכן כותב במאמריו
לפסח (אות לו): **"אילו היה לנו מנוחה ללמוד תורה הקדושה**
עכ"פ כאן מתוך הרחבת הדעת, והיינו יכולים לקדש ולטהר
הד' אמות של הלכה בגלותינו, אז היה גם פה בחינת ארץ
ישראל, וכאשר שמענו מכ"ק הרב הקדוש א"א היהודי הק'
צוקללה"ה זי"ע, אבל מה נעשה בעוה"ר שאינם מניחין
אותנו להנפש ולנוח ולדבק מחשבותינו בהקדושה, ולקדש
ולטהר הד' אמות של הלכה".

ז. אמנם הפירוש הפשוט הוא שלא נוכל לעלות להלחם בהם
כי הם חזקים מאתנו, וכן פירש התרגום, אבל קשה לפרש
כן, כי לפי' תיבת ממנו מיותר, והיה די לומר 'כי חזק הוא',
ועוד שהרי כבר הפליגו בחוזק העם, וא"כ מה באו להוסיף
עתה על דברי כלב, לכן פירש רש"י כדברי הגמרא בסוטה,
שדברו כביכול כלפי הקב"ה. ועל זה מקשה רבינו שקשה
מאד לומר כן על נשיאי ישראל שלהם שידברו כן, וגם קשה
לומר על הדור דעה שיקבלו דברים אלו.

ח. היינו כמו שהביא רש"י ל' מדברי הגמ' (שם): 'כי חזק
הוא ממנו' שדיברו כלפי מעלה, אמר רבי חנינא בר פפא, דבר
גדול דיברו המרגלים באותה שעה, כי חזק הוא ממנו - אל
תקרי ממנו [כלומר מאתנו] אלא ממנו כביכול, אפילו בעל
הבית [אדון העולם] אינו יכול להוציא כליו משם. ואומר
רבינו שאי אפשר לפרשו כפשוטו שהרי מיירי בדור דעה
שעליהם איתא בזוה"ק שדור כזה לא היה כמוהו לפניו,
ולאחריו לא יהיה עוד עד ביאת המשיח, וגם אין יתכן שלא
היה אפילו אחד מישראל שימחה בהם זולת כלב והיושע,
ובודאי נתכונו כזה לדבר גדול מאד, וכמו שמרומז כבר כן
בדברי ר"ח בר פפא **"דבר גדול דברו מרגלים"**, ורבינו יבאר
עתה מהו הדבר הגדול הטמון בדבריהם.

ט. עיין באור החיים הק' בפסוק (יד, א) ותשא כל העדה
ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. שהיה די לומר ויבכו,
שהרי כבר אמר קודם כל העדה. וגם למה פתח הכתוב בעדה
וסיים בעם, אלא לומר כי הגם שרק אנשי העם הפחותים
בכו, אבל כל העדה נתנו את קולם על משה ואהרן ואין אפילו
אחד שמחה בהם.

ולכן **יש שם רוח הקדושה עד מאוד², אפס** אבל הרי הקב"ה ברא את עולמו באופן של **זה לעומת זה**, קדושה לעומת הטומאה, ורע כנגד הטוב³, ולכן אף אם באמת יש שם קדושה עליונה, מכל מקום הרי לעומת זה **יש שם גם רוח הטומאה גדולה עד מאוד רח"ל⁴**, לכן אי אפשר לזכות להידבק בקדושתה של ארץ ישראל ללא שום תנאי, אלא **אם נהיה אנחנו דבוקים בה' תמיד, אזי** נזכה שתהיה לנו **טובה הארץ מאוד**, ונזכה להתקדש בקדושתה

העליונה, **אבל** הרי יש שם גם לעומת זה את כח הרע, **וחלילה אם נסור מה' חלילה** אפילו רק **באפס מה, אזי חלילה נוכל להתפס ברשת הסטרא אחרא** ונרד מטה מטה **רח"ל, ולזאת יראו מאוד לנפשם**, שלא יהיו יכולים לעמוד בנסיון קשה כל כך, **ולזה אמרו 'כי חזק הוא ממנו'**, ואין הכוונה לדברי כפירה רח"ל, אלא **היינו כיון שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים** (ברכות לג:)⁵, **ולזה** היראה אי אפשר לבוא אלא בכח מעשינו, כי הקב"ה הניח את **הבחירה**

הערות וציגונים

ויש להביא מקור לדברי רבינו מהגמ' במגילה (טז. עתידים בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל, ומזה למד המהרש"א לבאר את הגמ' בברכות (ח. דברי יוחנן תמה איך יש זקנים בבבל הרי כתוב (דברים יא, כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה, אבל בחוץ לארץ לא, וכיון שאמרו לו שהם מקדימין ומחשיכים לבתי כנסיות ומדרשות, אמר, היינו דאחני להו, ולכאורה עדיין קשה הרי על האדמה כתיב ולא בחוץ לארץ. ומבאר המהרש"א, שבתי כנסיות שבחו"ל יש להם כבר היום קדושת ארץ ישראל על שם העתיד, וממילא נחשב שהם על אדמת ארץ ישראל וזוכים בזה לאריכות ימים. ועיין בבינת המאמר אות א שהרחבנו בזה. ועיין עוד להלן בסמוך.

יב. שבגדול קדושתה היא מסירה את כל חמדות ותאוות תענוגי העולם הזה, ואף משפיעה את קדושתה למרחקים, כמו שהבאנו בהערה דלעיל בסמוך מדברי רבינו על זה.

יג. כמו שאמרו בגמרא (סוכה נב.) כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו, כי זהו יסוד כל התורה, שהקב"ה מסר את הבחירה ביד האדם, לבחור בטוב או ברע, ולהיות צדיק או רשע, כדי שיהיה בעולם בחירה ורצון, שכר ועונש (עץ חיים שער טז פ"א), וא"כ מוכרח שיהיה לאדם יצר טוב ויצר הרע שוה בשוה ממש, כי רק באופן כזה יש לו את הבחירה האמיתית לבחור ברע או בטוב.

יד. כמו שנאמר (ויקרא יח, ג): כמעשה ארץ מצרים אשר ישתם בה וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחוקותיהם לא תלכו'. ופרש"י מגיד שמעשיהם של מצרים ושל כנען מקולקלים מכל האומות, ואותו מקום שישבו בה ישראל (בארץ גושן) מקולקל מהכל, ואותם עממין שכבשו ישראל מקולקלים מכולם. ומבאר האוה"ח הק' שהכוונה היא

למה שנאמר שם אח"כ בפרשה כל איסורי העריות, שהם תלויים בשמירת העינים והמחשבה, שבלעדיהם אין שום אפשרות לעמוד בזה... ואם ישלח ידו ואכל מעט מן הרע הזה, הנה הוא מסור ביד תאוותו רח"ל.

טו. נרחיב מעט להבנת עומק דברי רבינו בזה: הנה כל תכלית הבריאה היא שהאדם יבוא לידי יראת שמים, ככתוב 'והאלקים עשה שיראו מלפניו', וזהו הדבר שהקב"ה מבקש מהאדם שיתייגע בעצמו לבוא למדת יראת ה' ככתוב: 'מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה'. וכל התורה והמצוות בלא יראה אינם עולים למעלה (תיקון ד' כח:), ואחז"ל (שהש"ר ה, ג) פתחו לי פתח של מחט ואני אפתח לכם פתח של אולם, ומבאר רבינו בפ' יתרו אות ב שהכוונה פתח של מחט של יראת שמים, שהאדם אינו יכול לבוא לזה מצד עצמו בלי שיעזרוהו מהשמים, ולכן אין הקב"ה מבקש מאיתנו אלא כפתח של מחט, **"ורק זה ההתחלה קטנה היא קשה אבל אחר כך רוב רחמי וחסדי הוא מסבב סיבות להרים קרן היראה לכל אחד..."**

וצריך להבין שני דברים: א. מהו ההתחלה הקטנה שאת זה דורש הקב"ה מאיתנו. ב. אם גם ההתחלה הקטנה היא קשה מה נאמר ומה נדבר, הרי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו. את שני הדברים האלו מבאר רבינו בחדא מחתא בפרשת תזריע אות ג, שבאמת היראה כבר טמונה במח האדם ואנחנו צריכים רק להביא את היראה מן העלם אל הגלילי וזלה"ק: כתיב: הן יראת ה' הוא חכמה (איוב כח, כח), **היינו כאשר איש ישראל מקדש ומטהר המוחין והמחשבות שלו, שהם תיקון מדת חכמה ובינה, אז הוא בא לידי יראת ה', וזה הוא 'הן יראת ה' הוא חכמה'** [זה התשובה לשאלה א], **היינו כי החכמה הוא דבר הנסתר מעין ומוסתר במוח, וכאשר יטהר ויקדש המוח והמחשבות בקדושה ובטהרה**

בידינו^{טז}, ואם כן **מי יוכל לעמוד על עצמו** לבוא למדרגה גדולה ביותר של יראת שמים שצריכים שם, **כן היה טענתם**, ולגודל ענוותנותם אמרו כן, שלא בטחו בעצמם שיהיו יכולים לעמוד בזה^{יז}.

ומעתה תגדל הקושיא עשרת מונים, מזה הטענה על המרגלים, הרי כל דבריהם היה מתוך יראה עילאה שלא יאבדו את דבקתם מהש"ת. ומה גם שכבר מציעו קודם להם אצל יעקב אבינו ואצל

ישראל במצרים, שהיו יראים מאד שמא ישלחו בחטא.

ולפי זה קשה יותר להבין אם כן **מה זה היה החטא הגדול הזה** על שיראו שמא ישלחו בחטא, **הלא גם יעקב אבינו ע"ה** שאף על פי **שהיה בחיר** המובחר והמושלם **שבאבות**, שהיו בו את הכוחות של אברהם ויצחק - חסד וגבורה^{יח}, וגם **הקב"ה**

הערות וצינונים

ובקושי רב, להיפך אם יחסרו יטרדו מהר מאד מעל טובה זו, כי כל ידידה תהיה במהרה ובנקל, לכן אין רצונם להיכנס לארץ, ועל זה זרקו אבנים כלפי מעלה, להראות בזה שכשם שלזרוק את האבן כלפי מעלה קשה מאד ואח"כ כשנופלת לארץ היא נופלת במהירות גדולה מאד, ואנחנו יראים שכך תהיה המצב שלנו שם.

וע"ע בדברי רבינו בהגדה של פסח אות לו ששם מבואר יותר עומק הדברים, ואכמ"ל, ונביא בקצרה רק את תמצית הדברים: והוא על דברי הגמרא בברכות (יז) גלי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעבך שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות. היינו שהקב"ה יצר את האדם עפר מן האדמה ע"י שצבר עפר מכל ד' רוחות שבעולם, כדי שתקלוט אותו לקבורה בכל מקום. וחלק האדמה של ארץ ישראל שיש באדם הוא החלק הקדוש שבו, והוא המסייעו להתעלות בכל הקדושות, ואילו חלק האדמה של חו"ל הוא השאור והטומאה שיש בו, וכשאדם מקדש עצמו הרי הוא מתחזק בחלק הטוב שבעיסה שהוא עפר הארץ הקדושה, ואם חלילה מתרפה מיד גובר בו טומאת עפר ארץ העמים, וזהו הכוונה בדברי חז"ל: מי מעבך **שאור שבעיסה** ואילו היינו כעת על כל פנים בארץ הקדושה לא יוכל לשלוט המעט עפר הרע היסודי בנו כל כך, רק גם כעת אנחנו על אדמה טמאה ומצא מין את מינו וניעור, **וכשנזכר להיות בארץ הקדושה נוכל להוציא מחשבתינו הקדושה והאמיתית לפועל הטוב, כי גם הגוף יהי מזוקק...** ע"ש. ולזה חששו בני ישראל לאחר ששמעו את דברי המרגלים, שמא יגרסו החטא, ויתגבר בהם השאור שבעיסה ולא יהיו יכולים לעמוד בזה, כי קשה מאד וכמעט בלתי אפשרי לתקן עיסה שנתקלקלה.

יח. כן הוא בזה"ק (ז"ח ח"א מד): ומדרשי חז"ל, שכל אחד מהאבות ידע את הקב"ה מתוך המראה המיוחדת שלו, וזה היה עיקר עבודתו את הש"ת, אברהם היה אחוז בחסד,

בא היראה מהעלם אל הגילוי, ומתפשטת בכל איבריו עד שנראה וניכר היראה על פניו ממש, ו"הן פירוש דבר הנראה וניכר, כאדם שמראה או סופר בפיו על זה שיך לומר אלו'הן' [וזה התשובה לשאלה ב']. **ובקצרה:** ראשית חכמה יראת ה' - ראשית עבודת היראה היא לטהר את המוחין [שהן כולל את כל חמשת החושים שבאדם], ואת המחשבות. ועל ידי זה יזכה להוציא את היראה הטמונה בו אל הגילוי שיהיה היראה ניכר על כל איבריו ועל פניו.

ואת כל זה חישו המרגלים שאי אפשר בשום אופן לקיים בארץ ישראל מחמת גודל כח הטומאה שיש שם כנגד כח הקדושה, ולא יהיה שם שום אפשרות לקדש ולטהר המוחין והמחשבות, וממילא לא תצא היראה מהעלם אל הגילוי, ואדבריהם ידו שם מטה מטה רח"ל.

טז. עיין בהערה לעיל אות ז. ובפרשת יתרו אות ב כותב רבינו שקודם מתן תורה הודיע הקב"ה לישראל שלא ירך לבבם, איך אפשר לבשר ודם קרוין מחומר מחולל בעוון לזכות ליראה, ומה גם ליראה עילאה... שאינו מבקש מאיתנו אלא התחלה כל שהוא כחודו של מוח, **ורק זה ההתחלה קטנה היא קשה**, אבל אח"כ ברוב רחמינו וחסדיו הוא מסבב סיבות להרים קרן היראה לכל אחד... ועיין בהערה להלן בסמוך באריכות בזה.

יז. להבנת עומק הדברים נביא תחילה מה שכתב הבן יהוידע על דברי הגמ' שם בסוטה: 'ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים וכבוד ה' נראה באהל מועד'. אמר רבי חייה בר אבא, מלמד שנטלו אבנים וזרקו כלפי מעלה, ופרש"י, שנתכוונו לזרוק אבנים גם כלפי מעלה נגד כבוד ה'. והוא מקושי ההבנה להבין מה רצו בזה, וכי חשבו הדור דעה להתנהג כטיפשים ח"ו לרגום את הקב"ה באבנים, הם מלהזכיר. ומפרש הבן יהוידע, שנתכוונו לדמוז בזה למה אינם רוצים להיכנס לארץ, שהרי לזכות לקדושת הארץ צריכים לעמוד בביגיעה רבה

הבטיחו (בראשית כח, טו) **והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך**, שישמרהו מן המזיקים וכל כוחות הרע, ועם כל זאת **לבסוף נתיירא** מעשו, וכשהתפלל לפני ה' שיצילהו מידו **אמר** (שם לב, יא) **'קטונתי מכל החסדים'**, שנתמעטו זכויותיו מכל החסדים שכבר עשה אתו השי"ת, משום שהיה **ירא לנפשו אולי יגרום החטא**. והטעם שהיה ירא כל כך, **כי באמת כן הוא, שאף אם הקב"ה הבטיח לו 'והנה אנכי עמך' ושמרתיך וגו'**, מכל מקום כל זה הוא רק כל זמן שהוא דבוק בהשי"ת, **על דרך הכתוב** (דה"ב טו,

ב) **'ה' עמכם בהיותכם עמו וגו'ט**, היינו שה' יהיה עמכם כל זמן בהיותכם אתם עמו, ואינכם נפרדים ממנו, **היינו שכאשר האדם דבוק בה'** ויקיים 'שוית' ה' לנגדי תמיד' **ולא יסור** מחשבתו ודבקו **ממנו, אז הקב"ה עמו** וישמרהו ויצילהו מכל נגע ומחלה ומכל הכוחות הרעים, וממילא יהיה גם שמור מכל חטא ועון, **אבל חלילה אם האדם יסור** אפילו בדבר מה - באיזה נטיה קטנה מהדביקות בה', **אזי חלילה גם שמירת השכינה נסתלקה ממנו** [להבנת עומק הדברים עיין היטב בהערה²], **וזה היה יראת יעקב**

הערות וציגים

ויצחק בגבורה, ויעקב בתפארת שהוא כלול מחסד וגבורה כאחד. ולכן היה בו שלמות המדות, ועם כל זאת היה ירא לנפשו מחטאיו.

יט. שם נאמר שעזריהו בן עוזד היתה עליו רוח אלקים, והקב"ה שלחו לבוא לפני אסא המלך לאחר שחזר בנצחון גדול במלחמתו עם הכושים, לחזק את לבבו, ואמר לו: ה' עמכם בהיותכם עמו, ואם תדרשוהו ימצא לכם ואם תעזבוהו יעזוב אתכם. ומפרש שם המלבי"ם, כי ההשגחה העליונה נמשכת אחר מעשה התחתונים וכמדתם, אם אתם עם ה' גם הוא עמכם להשיגח עליכם ולהושיע אתכם, ואם תדרשוהו יותר, להוסיף הדרשה והעיון והשקידה בעבודתו, אז ימצא לכם יותר, ותרבה השפע והטוב, ובהעמיק יותר עיין עוד בהערה להלן בסמוך.

כ. רבינו ז"ל ע"ד מדבר כאן ממדרגות רמות ונשגבות עד מאד, וביראה וברתת נראה לומר (כן נראה מדבריו הק' בפרשת וישב את א ועוד) שכוונתו בעומק דבריו הק' לענין מה שכתב הרמב"ם ז"ל בספרו מורה נבוכים (ח"ג פרק נא) יסוד גדול בענין השגחת הקב"ה על האדם, אשר הרמב"ם עצמו יוצא מגדרו וכותב בהתפעלות על זה: **והנה נגלה אלי עיון נפלא מאד, יסורו בו ספקות ויתגלו בו סודות אלוהיות**: ותוכן דברי הרמב"ם הם: שהשגחת הקב"ה על האדם לשומרו מכל רע, תלוי כפי גודל הדביקות שיש לאדם במחשבת שכלו בהשגחת ה', ואם לא יסייר אדם מחשבתו מה' אז גם הקב"ה לא יסייר את השגחתו ממנו, ולכן אם קרה איזה אסון לאדם ח"ו, הרי זה משום שלא היה דבוק במחשבתו בה', וכך הוא כותב בלשונו הקדוש: **ומפני זה יראה לי, כי כל מי שתמצאהו רעה מרעת העולם, מן הנביאים או מן החסידים השלמים, לא מצאהו**

הרע ההוא רק בעת השכחה ההיא, ולפי אורך השכחה ההיא או פחיתות הענין אשר התעסק בו יהיה עוצם הרעה, ותהיה השגחת האלוה יתברך מתמדת במי שהגיע לו השפע ההוא, המזומן לכל מי שישתדל להגיע אליו... אבל בהסיר מחשבתו מהאלוה אשר הוא אז נבדל מהאלוה והאלוהי נבדל ממנו, והוא אז מזומן לכל רע שאפשר שימצאהו, כי הענין המביא ההשגחה ולהמלט מים המקרה הוא השפע ההוא השכלי... ע"ש עוד באריכות לשונו הטהור בזה. וידועים גם דברי הגה"ק רבי חיים מוולאז'ין ז"ל ע"ש שכתב בספרו נפש החיים (שער ג פרק יב): **"ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה, להסיר ולבטל מעליו כל דין דינים ורצונות אחרים, שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום רושם כלל, כשאדם קובע בלבו לאמר, הלא ה' הוא האלקים האמיתי, ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם, וכל העולמות כלל והכל מלא רק אחדות הפשוט יתברך שמו, ומבטל בלבו ביטול גמור, ואינו משיג כלל על שום כח ורצון בעולם, ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה, כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל"**.

ובאמת כבר הקדימו בזה מרן הבעל שם טוב הק' ז"ל ע"כ כפי שהביא בספר 'לקט אמרי פנינים' להרה"ק מהרי"א מקאמורנא בעל היכל הברכה (בסוף חומש דברים) בשם הרה"ק בעל התולדות ז"ל ע"ש, ודלה"ק: **"שמעתי ממורי, שאם ידע האדם בידיעה ואמונה שלימה, שבכל הסתרות ומחשבות זרות הקב"ה מסתתר שם אין זה הסתרה כלל, כי בידיעה שאדם יודע ומאמין שבכל תנועה והרהור דבר גדול ודבר קטן שם אלוהו של עולם חיות אלקות, מיד יתפרדו כל פועלי און והרע נופל**

הרי כל זה הוא רק משום **שיראו לנפשם אילו היו בארץ ישראל, ולא יהיו דבקים באמת בהקב"ה** מחמת הכוח הטומאה שיש שם כנגד כח הקדושה, **אזי יפלו חלילה ברשת הסטרא אחרא רח"ל**, וכאשר מסירים את הדביקות מהשי"ת אזי לא יהיה להם שום שמירה מכל כוחות הרע, וא"כ לכאורה יש אמת בטענתם ויראתם.

ועוד, הרי גם מיד **שיצאו ישראל ממצרים יראו לנפשם, כמבואר במדרש רבה** (שהש"ר ב, כב) **על פסוק** (שה"ש ב, ח) **קול דודי הנה זה בא**, בשעה שבא משה ואמר להם לישראל בחודש הזה אתם נגאלים, **אמרו ישראל למשה רבינו ע"ה, האין אנו נגאלים, והלא כל מצרים מטונפת מעבודה זרה**

אבינו ע"ה, כמו שנאמר שם **וירא ויצר**, ופירושו, **שכין שראה שנפל עליו יראה** מעשו ומחנהו, **מיד ויצר לו** (בראשית לב, ח) שהיה מיצר וכואב על היראה שיש לו מעשו, **שאמר לנפשו, אילו הייתי דבוק בה' באמת**, לא הייתי מרגיש בשום דבר הסובב אותי, ואם כן **מאין לי יראה מבשר ודם"א, אלא על כרחך** שהיראה שיש לי היא כי **איני דבוק בה' באמת"ב**, ולזאת נתירא לנפשו **אולי יגרום החטא, שכאשר יבוא עשו לקראתי אהיה נפסק מעט מה מהדביקות** בהשי"ת, **וממילא יהיה מסולק שמירת השי"ת ממני"ג**. ואם יעקב אבינו הבחיר והמושלם שבאבות היה ירא כן, אם כן מה זה היה החטא של מרגלים, שלא רצו להיכנס לארץ ישראל,

הערות וצינים

כא. כמו שכתב רבינו בפרשת וישלח אות א ואות ה בשם חובת הלבבות (שער אהבת ד' פ"ו, ע"ש) שמי שדבוק באמת בהקב"ה אינו מתירא משום דבר, ומעשה בחסיד אחד שהיה ישן במדבר במקום חיות רעות, ועברו עליו שיירא מזויינים, ושאלוהו איך איך מתיירא לנפשך ללון בצל המות. והשיב להם, שחפרה הוא לו לירא משום דבר זולת מהקב"ה, וזה היה יראת יעקב אבינו ע"ה, שכין שראה שיש לו יראה ממילא הבין שאינו דבוק בהקב"ה באמת, ועל אופן כזה לא הבטיח לו הקב"ה. וע"ש שהארין לבאר איך באמת בא לו פחד זה, שכל זה היה כדי לעשות סימן לבנים לבטוח בה' ולהתפלל אליו גם כאשר אין לו שום זכויות ע"ש.

כב. וכן אמרו בגמרא ברכות (ז:) אר"י משום רשב"י, מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה... ואם לחשך אדם לומר והא כתיב אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה?, אמור לו מי שלבו נוקפו [מחטאים שבדיו, רש"י] אמר כן, אלא אל תתחר במרעים - להיות כמרעים, ואל תקנא בעושי עולה - להיות כעושי עולה, ואומר אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום. הרי שהפחד שנופל על האדם כשאינו פחד של יראת שמים, אינו אלא פחד פסול שבא מתוך חטאיו של האדם, ולזה נתיירא יעקב מאד.

כג. כמו שנתבאר לעיל בהערה כ' על פי דברי הרמב"ם ז"ל, יעו"ש.

למטה, ונתגלה האור וחיות אלקות".

ומעתה נוכל להבין קצת עומק דברי רבינו מה שכתב על ענין היראה של יעקב אבינו שמא יגרום החטא ויפול בידי עשו. שהרי סיבת החטא הוא מפני שהאדם אינו מתבונן כי ה' עומד לנגדו ולית אתר פנוי מיניה, כמו שכתב רבינו במאמרו לסליחות (ועיין עוד מש"כ בהושענא רבה אות לג) שעל זה אמר דוד המלך (תהלים נא, ו): **והרע בעיניך עשיתי"א שאתה עומד לנגדי והעלמתי עיני מראות אור פניך**. ובמאורן של ישראל פרשת בלק (אות ב) מביא רבינו בשם **השלח"ק** (עשדה מאמרות מאמרי אות ב) שאם ח"ו עובר אדם עבירה, אפילו קטנה, הוא בחינת כופר רח"ל, **כי אין יכולים לעבור עבירה, באם מאמינים שה' עומד עליו ורואה במעשיו...** וכיון שהאדם מסיר מחשבתו ודביקותו מהשי"ת ממילא הוא מפקיר את עצמו לכל כוחות הרע רח"ל, ולכן אמר יעקב אבינו **כי ירא אנוכי אותך פן יבוא והכני...** שמא מחמת החטא הסרתי את השגחת השי"ת מעלי ועשו יבוא ויעשה עמי ככל העולה על רוחו רח"ל. וזה היה גם יראת ישראל בצאתם ממצרים כשאמרו למשה רבינו ע"ה **'הלא כל מצרים מטונפת מעבודה זרה שלנו, וממילא אין להשגחת הקב"ה עלינו ח"ו'** (ועיין להלן בביאורים אות י ביתר עומק). ולכאורה היה מקום לומר שזה היה גם כן סיבת יראתם של המרגלים, שמא אינם ראויים להשגחת השי"ת מחמת חטאם, וממילא אין להם שמירה מכוחות הרע, ובהמשך הביאורים להלן יתבאר בס"ד מה התשובה לכל זה.

זאת **בטח את עצמו בה' אשר בוודאי יעזור לו¹, ויחץ את העם וגו' (בראשית שם)** לשני מחנות, והיה בטוח שגם אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו, הרי שהמחנה הנשאר בודאי יהיה לפלטה. **וגם עם הישראלי כשיצאו ממצרים, אף ששאלו למשה הרי מצרים מטונפת מעבודה זרה** שלנו, ואיך אפשר לצאת כשאנו מלוכלכים בחטא **כנ"ל במדרש, מכל מקום** כשאמר להם מרע"ה לצאת **הלכו אחריו** באמונה שלמה ולא שאלו עוד שום שאלות, **כמאמר הכתוב** (ירמיה ב, ב) שהקב"ה אומר לירמיהו הנביא על ישראל קודם שגלו ישראל מעל אדמתם: **זכרתי לך חסד** שעשית עמדי בימי **נעורייך** בתחילת בחירתי בכם כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים, **אהבת כלולותיך** האהבה שאהבתי אותך במעמד הר סיני כשהיית ככלה הנכנסת לחופה, ומהו החסד? **לכתך אחרי** באמונה תמימה **במדבר** שממה, **בארץ** שהקרקע שם **לא זרועה** בצמחים ואילנות, ולא הכנתם לכם צידה לדרך, ומרומז בזה גם את גודל האמונה שהאמינו בה' ובמשה עבדו,

שלנו כו', ובודאי שלא התכוונו בזה ח"ו לכפור בה' להכחיש את שליחותו של מרע"ה ח"ו שהרי כתיב 'ויאמן העם', אלא שהיו יראים לנפשם שמא מפני שהם עדיין שקועים ומטונפים בעבודה זרה, ירדפו אחריהם המצרים ויחזירו למצרים, או שימצא אותם איזה רעה אחרת כמו שהיה לשבט אפרים שיצאו קודם זמנם, **הרי שהם גם כן יראו** מחמת הפחד מעוונותיהם², ואם כן **מה זה הוא חטא המרגלים** במה **שיראו** לנפשם, ולמה נענשו על זה בעונש חמור כל כך וכן"ל.

יבאר שאם היראה מפני החטא העתיד מביא אותם לעבור על רצון השי"ת הרי זו יראה שקרית, ומכאן החילוק בין היראה של יעקב אבינו ועם ישראל במצרים שעשו באמונה ובטחון את המוטל עליהם ליראת המרגלים שעברו לבן על רצון השי"ת

אכן באמת יעקב אבינו ע"ה, אף שירא לנפשו פן יבא עשו והכהו, ומחמת זה היה ירא שאין לו דבקות אמיתי עם השי"ת כנ"ל, **אף על פי כן** לא התייאש בעצמו, אלא **עשה בכל כחו** כדי שיוכל **ללחום עמו³,** ואף שהיה ירא מחטאיו, עם כל

הערות וציטוטים

יראה כזאת על אבינו הזקן, אשר היה באמת צדיק גמור, וירא בתכלית היראה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד, למען יבטח בה' בבטחון כזה ויתפלל אליו תפלה כזו על מדרגה כזאת, למען יהיה סימן טוב לבנים בעת שיהיו באמת בשפל המצב ויבינו ערכם כי אין להם מצח להרים ראש להתפלל, יבטחו בשם אלקיו, וישענו באלקים כדרך שעשה יעקב אבינו ע"ה, וע"י הבטחון הזה יוושעו בישועה שלימה. וע"ע שם באריכות באות ה.

כד. כל זה מדבריו רבינו בפרשת החודש אות א ע"ש. ויבואר עוד יותר בהערות להלן.

כה. שהשתמש בכל הכלים שבידו, כמבואר שם בפרשה ובמדרש תנחומא (והובא שם ברש"י בראשית לב, ט) שיעקב אבינו הכין עצמו לדורון לתפילה ולמלחמה. וחילק את מחנהו לשני מחנות, ובזה היה בטוח שמחנה אחת בודאי תנצל מעשו.

כו. עיין היטב מה שכתב רבינו בפרשת וישלח אות א, וז"ל: וכ"ז היה בכוונת ובהשגחת המסבב כל הסיבות שיפול

באמונה, אלא התחכמו בעצמם ולא שמעו מיד לקול ה', ואמרו (יג, לא) כנגד רצון ה' לא נוכל לעלות, ולא הלכו, וזאת היה עיקר החטא שעשו נגד רצון השי"ת^ל, ומה שחששו שמא יחטאו שם, הוא יראה של שקר, כי על מה היה להם לחשוב מה שיהיה אחר כך, והטענה שצריך לירא מחמת כי זה לעומת זה עשה אלוקים שמא יחטאו חלילה אחר כך מחמת גודל הטומאה שיש שם, גם זה אינו נכון, והלא אם לא תשמע כעת לקול ה' אתה עובר

והלכו אחריו במדבר, אף שהיו יראים מעבודה זרה שבידם^{כי} ולא סרו חלילה מדברי הי"ח.

אבל לא כן היה עם המרגלים^{כט}, ראשית שיעקב אבינו וכלל ישראל יראו מחטאים שכבר יש בידם, ואילו המרגלים חששו מחמת שיראו אולי יחטאו חלילה בארץ לנגד ה', ועוד, שיעקב אבינו וישראל אף שהיו יראים מהחטאים שיש בידם, עכ"ז עשו את רצון השי"ת באמונה שלמה, ואילו המרגלים כיון שהיו יראים שמא יחטאו בעתיד, לכן לא הלכו

הערות וציגונים

כשירא ישראל יראו ושאלו "והלא כל מצרים מטונפת מעבודה זרה שלנו?" היתה כוונתם בזה, שכיון שיש בידם חטא של עבודה זרה, הרי בודאי שלא יזכו לעזר עליון, שהרי מי שסר מהדיקות בה', אזי חלילה גם שמירת השכינה נסתלקה ממנו (כמו שנתבאר לעיל מדברי הרמב"ם ועוד). וכיון שכן הרי ישארו תמיד בחטאם, וא"כ איזה גאולה יש בזה, הרי עיקר הגאולה אינה רק בגאולת הגוף אלא גם - ובעיקר בגאולת הנפש, ואם הנפש חבוקה בעבודה זרה איזה גאולה יש כאן, ולמה אתה אומר שהחודש הזה אנו נגאלים? ומשה רבינו השיב אז לישראל: הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בע"ז שלכם, ורבינו יבאר תיכף להלן עומק הכוונה בזה, שאם הקב"ה חפץ בגאולתכם יש לכם להאמין ולבטוח בה' שיגא אתכם גם בגאולת הנפש, אף שעכשיו אינכם מבינים איך תהיה הגאולה. וא"כ למה לא היה יכול מרע"ה להשיב כן גם למרגלים, הלא הם יראו ופחדו מאותו היראה שהיה לישראל בצאתם ממצרים?, והיה יכול לומר להם: הואיל והוא חפץ להביאכם אל ארץ טובה ורחבה, יסלק מאתכם את כל המפרעים?

ל. מלשון רבינו שכתב שזאת היה עיקר החטא, משמע שהיה עוד דבר בחטא, ונראה שהחלק השני בחטא [שהוא אינו העיקר] הוא כמו שכתבנו, שיעקב אבינו ועם ישראל חששו מעבירות שבידם, (יעקב אבינו הוכיח כן מיראתו לעשו, וישראל הוכיחו ממה שכל מצרים מטונפת מע"ז שלהם) והמרגלים חששו מעבירות שעלולים לעבור, ועל חטא זה של פגם האמונה היה עוד אפשר לעשות תשובה ולכפר, אבל עיקר החטא היינו מה שלא שמעו בקול ה' ומאנו ללכת בדבריו, ועוד המרידו את כל ישראל נגד רצון ה', הוא הגורם שאין להם כפרה, כמו שיוסיף רבינו לבאר להלן.

כז. להבנת עומק הדברים יש להסמיך לכאן את מה שכתב רבינו במאמריו להגדה של פסח אות כז בביאור שאלת הבן הרשע מה העבודה הזאת לכם, כי מאחר שהוא יודע שלאחר עשיית המצוה הוא יחזור למה שהיה ולא יזכור כלום מהמצוות שעשה והם לא ישיעו עליו להשנות ולהתעלות על ידם, א"כ למה כל העבודה הזאת לכם? והתשובה היא כמאמר הכתוב: 'לכתך אחרי במדבר בארץ לא זדוה' שאף אם לא ידענו אז איך נזכה לצמיחת ישועה לאור גדול, אעפ"כ בטחונו בה' שהוא הזורע צדקות והוא בעצמו מצמיח ישועות, ובבטחון הזה זכינו לאור גדול, ובשעת המצוה צריכים לבטוח בה' כי בודאי נהיה טובים וכשרים כל הימים... וצריך להאמין כי אם הקב"ה גוזר עליו חיים בודאי יהיו חיים שאין בהם בושה וכלימה, ובבטחון הזה בא לו הישועה, ואפילו רשע הבוטח בה' חסד יסובבנו, ע"ש בהמשך התשובה לרשע, ועיין עוד להלן בביאור הסמוך.

כח. פירוש הכתוב שכתבנו הוא פירושו של רש"י בירמיה שם, ולפי פשוטו עיקר החסד הוא מה שהלכו ישראל באמונה שלמה אחר משה רבינו למדבר שממה ואין צדה לדרך. ורבינו מוסיף בעומק הכוונה הרמוז בזה, שהאמינו במשה שאמר להם לצאת אף שעדיין כל מצרים מטונפת בע"ז שלהם, והואיל והקב"ה חפץ בגאולתם אינו מביט בע"ז שלהם, והיה צריך לזה אמונה גדולה, שהרי ידעו היטב מה היה עם שבט אפרים שיצאו קודם זמנם, כמו שהאריך בזה רבינו בפרשת החודש יעו"ש. וע"ע בהערות להלן.

כט. מכאן ואילך נכנס רבינו לבאר את יסוד החטא והקלקול הנורא של המרגלים עד כדי שלא היה להם שום כפרה על זה ולא נתקבלה תשובתם כאומר. ובתוספת ביאור: הנה

את מצות המלך בעת הזאת בוודאי, וזהו ודאי

מרידה במלכות שמים^{לא}, ואם כן מוטב להיות בספק

שמה יעבור על דבר ה' לאחר זמן, מאשר לחטוא

מיד בוודאי^{לב}, אלא בודאי שהחשש של המרגלים

בשקר יסודו, וכמו שיבואר עוד להלן.

מביא ראיה ליסוד הדברים על פי דברי הרר"ב

זי"ע בענין הערמה שהערים הנחש על חוה בחטא

הערות וציונים

עין הרעת, ועומק הטעות שהטעה אותם בחטא זה.

וכמאמר פי קדוש ה' מוה"ר שמחה בונם

מפרשיסחא זצללה"ה זי"ע על ענין חטא עין

הדעת, כאשר טענת הנחש לאם כל חי היא חוה^{לג},

שהסית אותה בדברי הבל ושקר, שאמר לה (בראשית

ג, ה): ... כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם

כאלקים יודעי טוב ורע^{לד}, היינו שאם לא תאכלי

דביקותו ממנו ית', עם כל זאת צריך למהר ולעמוד תיכף ומיד על מעמדו, "ויש לו להתחרט על כל מעשיו, ולהאמין ברוממות ה' כי הוא משגיח על דבר בהשגחה פרטית, והוא כל יכול, המטיב לרעים ולטובים, וחותר חתירה מתחת כסא כבודו ית' לקבלו בתשובה שלימה, ממקום גבוה הנעלם מהשגת הנבראים, ובכח האמונה הזאת הזאת מעורר זכות אברהם אבינו מדת החסד, להמשיך עליו מדת החסד ממקור החסד לרחם עליו בגלותו". וזה היה מעשיהם של יעקב אבינו וישראל בצאתם ממצרים, שאף שהחזיקו בעצמם שהם חטאים רח"ל, עכ"ז לא החזיקו בחטאם, אלא נתחזקו באמונת ה' שהוא כל יכול, ומטיב לרעים ולטובים, והוא בודאי יעזור ויגן וישוע להם, ומתוך אמונה זו חזרו להתדבק בה', וממילא נתפרדו מהם כל פועלי און, ולא יכלו לעשות להם שום רע, אבל המרגלים היו יריאים מן החטא, אבל לא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו, והחזיקו בחטאם והסרת דביקותם בהשי"ת, ולכן מצאתם כל הרעה הזאת. ומכן אתה למד שכל ענוותנותם היתה ענוה פסולה, ולא זי שמרדו בעצמם בה' אלא שהמרידו גם את כל ישראל נגד ה' והכניסו פחד ומורך בלבבם, שיסירו את אמונתם ודביקותם מהשי"ת, ועל כן לא היתה תקנה ורפואה למכותם.

לג. לאחר שאמרה לו שאינה יכולה לאכול מעץ הדעת, כי הזהירים הקב"ה 'כי ביום אכלכם ממנו מות תמותון', והוא הסית אותה בטענה [של שוא ושקר] שלא הבינה היטב את כוונת השי"ת.

לד. ולכאורה על פי פשוטו אינו מובן כלל, לאיזה צורך הם צריכים לדעת מהו טוב ורע, וגם למה קורא לזה 'ונפקחו עיניכם', איזה חכמה יתוסף להם בזה, ואיזה טובה יצמח להם מזה.

לא. המרידה בה' היה במה שלא שמעו בקולו ולא הלכו אחריו בבטחון בלי להבין למה ואיך, אלא רק מחמת שכך צוה השי"ת, זה היה החטא הנורא שלהם, וכמו שאמר כלב אל העם, 'אך בה' אל תמרדו', וכדברי רבינו שהבאנו בביאורים אות ט שצריך להאמין כי אם הקב"ה גוזר עליו חיים בודאי יהיו חיים שאין בהם בושה וכלימה, ובבטחון הזה בא לו הישועה.

לב. כדי להבין היטב את עומק הדברים נקדים: רבינו זי"ע כותב בפרשת וירא אות ב לבאר מה שאמרו חז"ל באבות (פ"ד מ"ב): "מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה" שיש סימן מובהק לאדם לבחון את עצמו על כל מה שהוא עושה, אם הוא דבר טוב או לא. אם הדבר מביא לתוצאה טובה, לתורה ולתפילה או לקיום מצוות ומעש"ט, ה"ז סימן שמה שעשה הוא טוב, שהרי נגרר מזה דבר טוב, וכן להיפך ח"ו. ובלשונו הקדוש: ... והגעגועים והחשק למצוה אחרת, זה הוא סימן ואות שהמצוה הראשונה היתה בשלימות ובהכנעה כדין תורה.... וזהו הפירוש 'ואחרי תורתך ומצוותיך תרדון נפשי', היינו אחר עשיית המצוה, תרדון נפשי לעשות עוד מצוות ומעשים טובים... אמור מעתה: שאם אנו רואים שהתוצאה של יראת המרגלים הביאה אותם למרוד מעל בה', הרי זה סימן מובהק ביותר שמלכתחילה היו כל מעשיהם שלא כשורה, ולכן נגררו על ידי זה למרוד בגלוי נגד רצון וציווי השי"ת.

ומה לא היה טוב במעשיהם של המרגלים עד שבאו לידי כך? את זה מבאר רבינו בהרבה מקומות, ומלבד מה שכבר הבאנו בהערה דלעיל אות כז ממש"כ בהגדה של פסח בתשובה לבן הרשע שצריכים לבטוח בה' כי בודאי נהיה טובים וכשרים כל הימים... ובבטחון הזה בא לו הישועה, ואפילו רשע הבוטח בה' חסד יסובבנו. אבל ביתר ביאור מבואר במש"כ במאמרו לסליחות (ועוד הרבה): שגם אם חטא כנגד הקב"ה והפסיק את

ולבל לאכול, רק לשמוע לדברי הקב"ה, ועל
מה שאתה טוען בדבר הבחירה לעתיד, שאם לא
אוכל לא יהיה לי בחירה, **למה לי לדאוג** עכשיו על
הבחירה של העתיד, **ועתה אעבור בוודאי על פי**
ה', מוטב בל אשמע לך תיכף, אלא אשמע רק
לקול ה' ולעשות כאשר ציווני, ולא אעבור כמלוא
נימה ח"ו על ציווי ה', אפילו אם **יעבור עלי מה'!**

ומזה יש ללמוד מוסר השכל גדול בעבודת
השי"ת, שלא להתפתות מהיצה"ר כשמראה
ל'אדם את חשבון העתיד שלו, ולא להתרפות כלל'
מעבודת ה' בכל מצב שהוא.

וכן צריך כל איש הישראל, שרוצה לעשות את
רצון ה' ולעבדו בלבב שלם, **לבל להסתכל ולחשוב**
על מה שיהיה אחר כך, אלא יתבונן תמיד **רק על**
הרגע שהוא עומד בו, ולקיים את מה שהקב"ה
ממנו עכשיו, וכמאמר הרבי הקדוש הנ"ל (הר"ב
זי"ע) **על פסוק** (תהלים לט, ו) **הנה טפחות נתת ימי,**
שהימים של האדם הם **כמו אדם המודד שבעים**
אמה חבלים בידו^ז, אשר לעולם לא יהיו בידו כל

מעץ הדעת, ולא תדעי כלל מהו רע, **לא יהיה לך**
הבחירה, כי לא יהיה לך שום יצר הרע, ותהיי
בזה **כמו מלאך** שאין לו בחירה, וממילא אין לו
גם שכר ועונש, והרי תכלית בריאת האדם הוא
הבחירה (כדלעיל), **לכן לכי אכלי מעץ הדעת**, ועל
ידי זה תשכילי **לדעת** גם את כח ה**טוב** וגם את כח
ה**רע**, **היינו שאז יהיה הבחירה בידך, שתדעי**
גם כן מהרע, ואם אז **אף על פי כן** תעשי רק את
רצון השי"ת **ולא תחטאי**, יהיה בזה יותר נחת רוח
להשי"ת, **ובזה תהיי עוד במדריגה גדולה ועצומה**
יותר **מכאשר עד עתה, כן היה טענת הנחש** אל
חוה בערמה ושקר^ל. **לפי זה** יש להבין אם כן **מה**
היה החטא של אדם וחווה **גדול כל כך**, הרי הם רק
בקשו לעשות יותר נחת רוח להשי"ת? **אלא שהיה**
לה להשיב לו, **הלא** אתה רוצה להביא אותי אל
כח הבחירה בין רע לטוב, והרי **בעת הזאת שאתה**
מפנתי לאכול מעץ הדעת, אשר ציוני ה' (בראשית
ב, יז) **לא תאכל ממנו**, הרי יש כבר **בידי הבחירה**,
אם להתפתות ולשמוע לך, או **לבל לשמוע לך**

הערות וצינונים

(תמיד לב.) מה יעשה האדם ויחיה ימית את עצמו, ופרש"י;
ישפיל את את עצמו. היינו **"שימית את כח עצמיותו וידע**
נמיכות ערכו שהוא כאין וכאפס". ב. ותכלית הענוה היא:
"שיתלהב לבו על ידי זה לעבודת השי"ת, ולא שהענוה
יביאו למרות רצון השי"ת". גם זה מבואר שם באריכות
בדברי רבינו על מאה"כ: וצדיק באמונתו יחיה, שעל ידי תוקף
האמונה שמאמין ברומומות ה' כי לפי יקרת רוממותו מקרב
ומעלה אף את האנשים השפלים והפחותים הוא ממשיך
עליו חיות,.... ואעפ"י שמדת הענוה היא מדה טובה מאד,
מ"מ עיקר התכלית שיעלה אח"כ לגדלות עבודתו, דהיינו
להתבונן בגדלות ה' ולהאמין ברומומתו שהוא מגביה שפלים
עדי מרום ומקרב הכל לעבודתו ית"ש.

לז. מה שנקט בדוקא מספר שבעים, כי הנמשל הוא על
חיי האדם, שהם שבעים שנה, כמו שנאמר ימי שנותינו

לה. בשבת שובה אות יא מבאר רבינו מהו ענין התשובה,
ובתוך דבריו מביא את מה שכתב כאן בענין טענת הנחש,
והוסיף קצת יותר ביאור, שטענת הנחש היתה שעכשיו אין
לו יראה טהורה ואמיתית, כיון שאין לו שום בחירה, וכין שכל
מטרת הבריאה היא ליראה את ה', הרי שצריך אתה קודם
להכניס בקרבך את כח הבחירה, ואז לבוא למדת היראה
שלא לחטוא אלא לעשות רק את רצון השי"ת, ע"ש באורך.
לו. כידוע שכל דברי הרבי ר' בונם זי"ע הם עמוקים מאד
ורחבים מני ים, ובודאי שגם בדבריו הק' האלו יש עומק לפנין
מן עומק, ויסודות גדולים בעבודת השי"ת, וחלק מהדברים
מתבאר כאן בדברי רבינו שמבאר כאן שני דברים: א. מהו
ענוה. ב. מהו התוצאה של ענוה. א. ענוה פירושו שהוא מכיר
בשפלות ערכו ודלות כוחו, שאלמלא הקב"ה עוזרו אינו כלום,
כמו שהאריך בזה רבינו בפ' בא אות ה, על דברי הגמרא

אז היא תשובה אמיתית, ויוכל לזכות לתשובה שלמה, אבל לא שיחשוב על זה לעולם, ויזכור תמיד שאין לו לחשוב רק [על] הרגע שעומד בה, ולעשות את המחויב עתה כנ"ל^ט. וזה הוא עיקר חטא המרגלים, שהסתכלו וחשבו על העתיד, ואין בזה שום דבר טוב ומועיל, ואין זה אלא עצת היצר הרע, והראיה לכך, שהרי בשביל ספק שמא יחטאו אחר כך, לא שמעו כבר מעכשיו מיד לדברי הקב"ה, וזהו סימן מובהק שלא היתה כוונתם טובה ונכונה. (כת"ק)

עד כאן דברי רבינו האדמו"ר הזקן זי"ע.

ברם! עדיין הדברים צריכים ביאור. שהרי סוף כל סוף תחילת מעשיהם של המרגלים היה מתוך ענוה, שמחמת זה יראו לנפשם מאד שלא יעמדו בנסיונות, ומדת הענוה היא מדה טובה מכל המדות טובות (אגרת הרמב"ן⁴), והרי מצוה גוררת מצוה, וא"כ איך יצא מתוך דבר שהוא טוב בתכלית דבר רע כל כך שאין כמוהו?

השבעים אמות, ולא נשאר לו בידו לעולם אלא טפח אחד בלבד, שהרי זה שמדד כבר הוא חוץ לידו, ומה שלא מדד הרי עדיין איננו בידו, נמצא שאין לו רק את אותו הטפח שאוחז בתוך ידו בלבד, כן המה הימים מהאדם, יום האתמול מה שעבר כבר אין, ויום המחר מה שעתיד עדיין לא בא^ל, נמצא שאין לו לחשוב לא על מה שעבר עליו, ובודאי שלא על מה שעתיד להיות, אלא יחשוב רק על הרגע שעומד בה, ולקיים את מה שצריך עכשיו לעשות בלי שום חשבון מהעבר או העתיד כלל. ואם יטרידנו יצרו שאינו יכול לגשת כך אל הקודש קודם שיתקן ויכפר על תקוני העוונות מכבר, צריך להתחזק כנגדו בכל כוחו, ולדעת כי לזה יש זמנים מיוחדים, ואחד מהם הוא כמבואר בהאר"י ז"ל (פע"ח שער תיקון חצות פרק ב) על חצות הלילה, שהוא זמן ועת רצון להתעורר אז בתשובה על חטאיו, ורק כאשר מתקן את חטאיו בזמנים המיוחדים להם

הערות וצינונים

פגם בהנה, אזי ביני וביני יקום האויב ורצחו נפש, והעצה בלב לחשוב כעת חשבונות מימים אין חפץ אשר עברו, רק מהעת הזאת יתחזק בעבודת השי"ת, לנצח שונאו העומד [עליו], ולחתות על ראשו גחלי אש מהתלהבות המצוה, ואחר כך כאשר ינצחו וינוח מעצבון, אזי ישתדל לתקן מידותיו ואשר עיוות. וכן הוא מקרא מלא (משלי כט, כה) חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישוגב, ופירש המצודות דוד, שאם יחרד האדם על העבירות אשר עשה עד כה ולא יעשה מצות ומעש"ט יתן מוקש לנפשו, והבוטח בה' ועושה מצות ומעש"ט ואינו מביט על מה שעשה מכבר, רק בוטח בה' שברוב רחמיו יקרהו ויקבלו בתשובה, הוא ישוגב.

מ. לשון הכתוב: 'והדרך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק, ותורך נוראות ימיך'. פירוש שעיקר תפארתך (של התלמיד) חכם שעליו נאמר מזמור זה) יהיה כאשר תצליח ותרכב בראש להלחם במלחמתה של תורה, על דבר אמת של תורה [להורות

בהם שבעים שנה. וכבר הבאנו בהערה הקודמת שכל דברי הרר"ב עמוקים מאוד, ועל האמירה הזאת המובא בספר 'קול שמחה' מסיים שם 'והבן הדברים כי עמוק הוא מאד', ורבינו למד מדבריו הק' הרבה יסודות בעבודת ה', וכאן מבואר אחד מהם, ובקונטרס ישמח ישראל המבואר פרשת אמור הארכנו הרבה בזה, קחנו משם וירווח לך.

לח. ובפרשת אמור כתב רבינו שאפילו אותו היום ההוא אינו לגמרי בידו, כיון שכל רגע מאותו היום שעבר כבר אינו, והעתיד עדיין, ואין לו אלא אותו הרגע שעומד בו [בבחינת 'לרגעים תבחננו'], וזה שכתב כאן רבינו שאין לו אלא לחשוב על אותו הרגע שעומד בה.

לט. ענין זה מבואר היטב באריכות בדברי רבינו בפרשת וישב אות א, ובתוך דבריו כתב בלשונו הקדוש: אכן לפי דברינו הנ"ל אתי שפיר שכאשר ירא ויתחיל לדאוג ולתקן מדותיו אשר

השי"ת, כי אז אינו מתחשב כלל ברצון ה', ואינו מבטל את רצונו מפני רצון ה', ואין בזה אפילו שמץ של ענוה, אלא כל כולו גאווה שפלה המלוּבשת באיצטלאל של ענוה, ולכן החמיר המקום כל כך בענשם, ולא נתן להם שום דרך של תשובה.

לפי"ז יבאר דבר פלא שכתוב בתר"י שמשנה רבינו הוסיף אות י' לשמו של הושע, בגלל שראה שיש בו מדרת ענוה, וצ"ב למה צריך לשנות את שמו בגלל מדרת ענוותנותו, וגם למה הוסיף לו דוקא אות י':

וזה שמבואר בתרגום יהונתן (יג, טז) כד חמי משה ית ענותנותיה וכו', היינו כשראה משה רבינו את ענותנותיה דיהושע, שהוא נוטה מטבעו להיות נכנע ושפל בעצמו, **היה ירא לבל ילכד גם הוא ברשת המרגלים בענוה פסולה^{מב}**, לכן **הוסיף לו אות יו"ד, כנודע שהאות יו"ד שבשם הוי"ה ברוך הוא מרומז לחכמה (זוה"ק ח"ג רנח.)**, ולכן

לזה בא רבינו ומוסיף ביאור בדברי אביו הרה"ק זי"ע, ולפי זה יבאר גם את ענין התפילה שהתפלל משה רבינו על יהושע, ויורה הוראה גדולה למעשה בזה.

וביאור הענין איך יצא למרגלים קלקול גדול כזה, **אף כי המרגלים החזיקו עצמם לענוים, כי יראו מאוד לנפשם**, שאין בכוחם לעמוד בנסיון הקשה שיהיה להם בארץ ישראל, ואמנם נראה שזה בא מתוך גודל יראת שמים שלהם, אך באמת אינו כן, אלא זה היה ענוה פסולה, וענוה צדק כתיב (תהלים מה, ה)^מ והוא בא ללמד שהענוה צריכה להיות על פי צדק ואמת, והסימן לדעת מהו ענוה אמיתית, **כי עיקר הכנעה וענוה הוא**, רק אם הענוה מביאו שיתלהב לבו על ידי זה לעבודת השי"ת מתוך התבטלות אמיתית, והיינו שאינו מתחשב כלל עם מה שהוא חשוב או מרגיש, אלא עושה רק כדי למלאות רצונו ית"ש^{מא}, ולא שהענוה יביאו למרות רצון

הערות וצינונים

והולך בצדקו או לא, כמו שמבאר רבינו להלן.
 מג. כידוע שהעשר ספירות וארבע עולמות של אבי"ע נרמזים בד' אותיות שם הוי"ה ב"ה, כי אור השי"ת מאיר בהם בבחינה מיוחדת על ידי ד' אותיות השם הוי"ה ב"ה, אות יו"ד מאיר בחכמה, וקוצו של יו"ד בכתר, אות ה"א ראשונה בבניה, אות וא"ו בתפארת [שכולל בו כל ה' קצוות חג"ת נה"ל] ואות ה"א אחרונה במלכות. [והביאור לענין החכמה הרומז לספירת החכמה, כי אות יו"ד שונה משאר האותיות, שאות יו"ד הוא נקודה בלבד בלי ציור, ולכן מרמז על ספירת החכמה, כי גם החכמה היא נקודה כללית במח שעדיין לא נתפשט לפרטים ופרטי פרטים, והגם שהיו"ד הוא נקודה בלבד, מכל מקום יש בה איזה ציור, אבל הקוץ שעל היד אין לו אפילו ציור של נקודה, ולכן מרמז על מדרגה שלמעלה מהחכמה, שהיא כתר, בחית רצון העליון]. וע"ע במאמרי סוכות אות יט שאות יו"ד היא יראה, וזה שייך גם כן לענינו ע"ש.

כהלכה], וענוה צדק - מתוך ענוה אמיתית. הרי שיש ענוה שאינה אמיתית, כלומר אף שכלפי חוץ נראה האדם ענו ושפל ברך, מכל מקום אין זה ענוה של אמת אלא שקר, ורבינו מבאר מהו הסימן לזה אם הוא ענוה אמיתית או לא.

מא. דבר זה כתוב באריכות בדברי רבינו במאמרי חנוכה אות כז, ושנוי בפרשת פרה אות א, ומשולש במאמרי פסח אות קג. ויסודתם בהררי קודש בדברי המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע שאש מחפשים באפר, [בל"א, ווי געפינט מען פייער און אש] שמתוך האפר מוציאים אש להבה - שלהבת קודש, וע"ע באורך בליקוטים ד"ה רב אשי עביד הילולא, ואכמ"ל.

מב. כי מתחילה קשה מאוד להבחין ולהבדיל בין ענוה טובה וענוה פסולה, ורק מהתוצאה של המעשה אפשר לראות בגלוי את מדת הנוה מה היא, אם טובה או רעה, אבל מתחילה צריך הרבה עיון והתבוננות לראות אם מכח הענוה הוא מתחזק

הוסיף לו דוקא אות י' שבזה הכניס בו כח החיות דקדושה, כמאמר הכתוב **'והחכמה תחיה בעליה'** (קהלת ז, יב), והחיות בא גם מכח האמונה, **וכמו שכתב הרמב"ן** (אמונה ובטחון פרק א) **אמונה וחכמה ממקום אחד להלכו^{מז}**, כי כמו שעל אמונה נאמר שהיא מחיה את בעליה, כך גם **באמונה כתיב** (חבקוק ב, ד) **וצדיק באמונתו יחיה**, שמכח האמונה הוא מקבל חיות מחדש, שאף שידע ומכיר את שפל מצבו, מכל מקום הוא מתלהב לעשות בשמחה את רצון הבוית"ש, מתוך אמונה שכך רוצה ממנו השי"ת, ולכן הוא מבטל את רצונו לרצון ה', **היינו שיאמין בהכנעתו כי הוא באמת אין לו שום כח ויכולת**, אבל **הבורא ב"ה כל יכול, ומאשפות דלותו ירוממו**, ויתחזק על ידי זה לעשות רצונו ית"ש **ויבטח בה' כי הוא יעזור לו** ולא להיפך ח"י^{מה}.

גודל כוחה של אמונה בה' שגם במקום שאין לו כבר שום עתה ותבונה, אבל הקב"ה הוא כל יכול, ויש לו עצות ותחבולות, למעלה מתפיסת שכל האדם.

וזהו התפילה שהתפלל משה על יהושע, קה **יושיעך מ'עצת המרגלים'** (סוטה לד:), ולכאורה יש להבין מהו הלשון 'עצת' איזה עצה היה להם? והפירוש בזה הוא, **כי המה המרגלים נאצו** במעשיהם את **'עצת עלין^{מז}**, היינו את רצונו יתברך שמו, ולשמור לעשות ולקיים את כל מצוותיו, ועוד, למה נקרא רצונו ית' בלשון 'עצת ה', **כי האדם צריך לידע כי הבורא ב"ה כל יכול** ואינו צריך לעצות מן האדם, כי **יש לו עצות ותחבולות, למעלה מתפיסת שכל האדם^{מז}**, ולכן גם במקום שרואה שמצד עצמו אין לו שום דרך ועצה איך להתקרב אל ה', מכל מקום צריך להתחזק ולעשות את שלו,

הערות וציגונים

מז. במאמרי פסח אות קלה מביא רבינו את דברי הרבי ר' **בונם מפשיסחא** זי"ע בענין זה: "...מאמר מורן רשכבה"ג מו"ה ר' שמחה בינם צללה"ה מפשיסחא זי"ע ועכ"י, על מאמר חז"ל (פסחים ק"ח). קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, דהנה אצל הים לא עלה על דעת שום אחד מישראל אשר יקרע להם הקב"ה הים ויעברו בתוכו בחרבה, רק לכל אחד מישראל ה' אופן אחר להישועה, וה' הושיעם בישועה כזאת אשר לא עלה על לבם כלל, כן הוא בענין הפרנסה, שהקב"ה זן ומפרנס לאיש מהאופן אשר לא עלה על לבו מעולם, **וכמו כן בענין פרנסת הנפש, כאשר האדם הוא שפל בעיניו ויודע מך ערכו, ואינו יודע באיזה אופן יבא להתפלל לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, כי הוא מלא עונות ופשעים, ולבו נשבר בקרבו, אז בעת ההיא יקשב ה' וישמע לקול תפילתו, ובתפילה כזו חפץ ה', וכדכתיב** (תהלים נא, יט) **זבחי אלקים רוח נשברה**.

מח. בא ליישב למה צריך לומר 'בצר להם', הלא זה ברור שכל צעקתם הוא מתוך הצרה שלהם, כמבואר שם בכל אחד מהארבעה דברים המוזכרים שם, ולמה צריך לחזור

מד. ולעניינו בא לומר בזה, ששניהם הם מקור חיות לאדם, כי החכמה תחיה וכן צדיק באמונתו יחיה, והיינו שנכנס בו חיות דקדושה, לעבודת השי"ת בהתלהבות גדולה ויתירה. מה. לפ"ז מובן שפיר למה חשש מרע"ה כל כך על ענותנותו של יהושע, כיון שהיה ירא שברוב ענותנותו יביאהו היצה"ר לענוה פסולה, ורמז לו באות י' שיתחזק באמונה להתבונן בגדלות ה' ולהאמין ברוממותו שהוא מגביה שפלים עדי מרום ומקרב הכל לעבודתו ית"ש, ובאמונה זאת ימשיך עליו חיות ולא יפול ברשת היצה"ר שכאשר הוא רואה שאדם מתהלך במדת ענוה מביאו לענוה פסולה, ובתפילה נוחא ליה דליקני (לשון רבינו בפי' בא אות ה).

מו. ניאצו פירושו ביזוי - שביזו את עצתו של הקב"ה שהוא עליון, והענין הוא כי כל המצות נקראים בשם "תרי"ג עיטין" היינו תרי"ג עצות, שכל המצוות הם עצה נאמנה של הקב"ה שתכליתן להביא את האדם לקרבת אלקים, ולתיקון ושלמות האדם, ולכן כאשר המרגלים הלכו אחר שרירות לבם, ולא הלכו בעצת ה', זה נקרא 'עצת המרגלים', ובזה הם ניאצו - וביזו את עצתו ורצונו של הקב"ה.

והקב"ה יעזור לו ויגביהו משפל מצבו. **וזהו מאמר הכתוב** (תהלים קז, ו) **ויצעקו אל ה' בצר להם^{מח}, ר"ל שרק כאשר ידעו כי מצדם אין להם כלום ושום עצה, רק שיצעקו אל ה' הרחמן מתוך אמונה**

שהקב"ה כל יכול, ויש לו עצות לכל^{מט}, ואז בודאי יזכו 'ממצוקותיהם יושיעם' (שם), **כי אמונה יש בו כח המשכה^נ, ועל ידי האמונה הוא ממשיך על עצמו את הישועה^{נא}.**

הערות וציורים

ולומר בכל מהם שצעקו בצר להם?.

מט. **בצר להם** פירושו ההכרה שאין לו לאדם שום עצה ותבונה נגד ה', כי כל עוד שיש לאדם עצות אינו בטל לעצת ה', והוא סומך על עצתו, וכמו שאמר הרה"ק מרדכי זי"ע על ה' (תהלים יג) 'עד אנה ה' תסתיר פניך ממני...עד אנה אשית עצות בנפשי', שכל זמן שהאדם חושב שיש לו עצות, הקב"ה מסתיר פניו ממנו, ונותן לו שישדר את עצמו עם עצותיו, ורק כאשר האדם צועק **בצר לו** בלי שום עצות משלו, אלא מתבטל כל כולו לעצתו של הקב"ה אז, ורק אז 'ממצוקותיהם יושיעם', ועל ולמה הוא צועק אל ה', כי הוא מאמין בו שפאלו בשפל מצבו הקב"ה מגביה שפלים עדי מרום. ועי' מש"כ רבינו בפי' נח סוף אות ג' אין זוכים לאמונה כזאת.

נ. כידוע בספרי רבוה"ק ובכל ספרי החסידות, כי אמונה הוא מלשון הכתוב 'יהי אומן את הדסה' כי אמונה יש בו כח המשכה, ורבינו מאריך בזה בכמה מקומות, ואין כאן מקום להאריך בזה, ובפרשת נח סוף אות ג' נותן רבינו עצה נאמנה אין לבוא לאמונה זו, והובא בביאורים ע"ש.

נא. בפרשת נח מבאר רבינו מה היה גודל החטא שלהם דור המבול, ומה יש לנו ללמוד מזה, והוא ממש כעין מה שכותב כאן על המרגלים, [וכן הוא האמת שלשניהם לא הועיל התשובה], וזלה"ק: ותשחת הארץ לפני האלקים, היינו כמבואר בסידור הארז"ל (בקדושת אסתר) ע"ה הפסוק (ישעי' כו, ד) בטחו בה' עדי' עד', היינו ששם הבטחון הוא גימטריא ע"ד, אכדט"ם, הם האותיות שלפני האלקים, וזה הוא שם המיתוק הממתק לכל הדינים משם אלקים, וזה הוא ג"כ שם שזוכין ע"י לתשובה, כמבואר ג"כ בסידור הארז"ל (כפי התשובה) בפי' (דברים ל, ב) ושבת ע"ה אלקיך, היינו שבבטחון יוכל כל אדם לזכות לתשובה, וכמאמר חז"ל אפי' רשע הבוטח בה' חסד יסובבנו, והם דור המבול פגמו במדת הבטחון, וזה ותשחת הארץ לפני אלקי', באותיות

שלפני אלקים, ולכן לא זכו לתשובה, כי לא בטחו בה' אשר יוכל בחסדו ית' לעזור להם שיוכלו לשוב בתשובה שלימה, אף שפגמו באוב"ק, אעפ"כ ה' להם לבטוח בד' ובחסדו כי יעזרם, לבלתי ידח ממנו נדח, ובדיבורי אמת נעשה התיקון לפגם הזה, כי ברית הלשון מכון כנגד ברית המעור, והם הרבו לפשוע באמרם שאין להם תשובה ע"ז, ועוד הוסיפו סרה לדבר כזב, ומעשיהם כזב בלא אמת, ולא בטחו בה' ולפיכך נאבדו מן העולם, אבל נח בטח בה' ובישועתו, ובכח הבטחון המתק הכל, בשם הבטחון, וזכה לתשובה ולשום שארית בארץ ולהחיות כל העולם. **מזה יראה כל האדם לחזק את עצמו במדת הבטחון בכל הענינים, הן בעניני עוה"ז והן בעניני עוה"ב, עבדות הבור'ה, אף אם יודע בעצמו שמכך רגלו ועד ראשו אין בו מתום, ומלוכלך ומטונף בכל מיני טינופים, ומה גם בחטא המר הזה, אעפ"כ יבטח בה' כי אין חקר לגדולתו, ובזה יזכה לתשובה שלימה, ולהמתק כל הדינים השורין עליו לרחמים וחסדים, ומעבירות יעשו זכיות, ועוד יוכל להתרומם ולעשות נחת רוח ליוצרו.**

וכאן נותן רבינו גם עצה נאמנה מה שיש לעשות בזה: ובאמת כמו שמבואר בס' האמונה והבטחון (ריש פ"א) שקודם הבטחון צריך להיות מאמין באמונה שלימה בהבית' ש' ואחריו יהי' הבטחון, לפי שאין אדם בוטח אלא במי שנאמין שיכולת בידו למלא שאלתו, ואז יהיו צמודים יחד האמונה והבטחון, **והעיקר הדרך והעצה לאמונה היא הכנעה ושפלות, לבל להיות חכם בעיני עצמו, ולדמות ח"ו בשכלו כי את אשר אינו יודע ומבין בשכלו לא יבין שום איש, כי מי גדול ממנו, ממילא אם חושב כן לא יאמין בשום דבר שאינו מבין בשכלו הגס, וממילא לא יאמין בהשי"ת, שהוא תמיד ונעלם ובלתי חקר, אבל מי שהוא שפל בעיני עצמו זוכה לאמונה, כי מאמין אשר דבר שאינו מבין הוא מחסרין שכלו. וממילא אילו ה' בדורו של אברהם אבינו ע"ה ה' בא לידי אמונה ובטחון מחמת הביטול והשפלות.**

תמצית המאמר

ויצעקו אל ה' בצר להם – שידעו כי מצדם אין להם כלום, רק שיצעקו אל ה' הרחמן, וממציקותיהם יושעים – כי אמונה ממשיך הישועה.

ממנו, היינו שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ולזה הבחירה בדינו, ומי יוכל לעמוד על עצמו, כן היה טענתם.

ואף שגם יעקב אבינו ע"ה שהיה בחיר האבות, והקב"ה הבטיחו והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, ואפי"כ נתיירא ואמר קטונתי מכל החסדים, שירא לנפשו אולי יגרום החטא. כי באמת כן הוא, מה שהקב"ה הבטיח לו 'והנה אנכי עמך' ושמרתיך וגו', הוא רק באופן שכתוב ה' עמכם בהיותכם עמו וגו', שכאשר האדם דבוק בה' ולא יסור ממנו, אז הקב"ה עמו, אבל חלילה אם האדם יסור מהדביקות, אזי חלילה גם שמירת השכינה נסתלקה ממנו, וזה היה יראת יעקב אבינו ע"ה, גם מיד שיצאו ישראל ממצרים יראו לנפשם, כמבואר במדרש רבה (שהש"ד כב), על פסוק (שה"ש ב, ח) קול דודי הנה זה בא, אמרו ישראל למשה רבינו ע"ה, האין אנו נגאלים, וכל מצרים מטונפת מעבודה זרה שלנו כו', הרי שהם גם כן יראו, ומה זה הוא חטא המרגלים שיראו, וכנ"ל.

אבל יש חילוק גדול בין כל זה ובין המרגלים, כי יעקב אבינו ע"ה, אף על פי שירא לנפשו פן יבא עשו והכהו, עשה בכל כוחו ללחום עמו, ובטח בה'

יש להתבונן ולהבין היטב את ענין החטא הגדול של המרגלים, מה הוא. הרי אמרו את האמת שהיא זבת חלב ודבש היא. וגם מה שאמרו ארץ אוכלת יושביה היא, הרי באמת ראו כן, אלא שלא הבינו כוונת הקב"ה שעשה כן לטובתם, וגם מה שאמרו חז"ל שהמרגלים דברו כביכול כלפי מעלה ואמרו כי חזק הוא ממנו, גם זה אי אפשר לפרש כפשוטו, שראשי אנשי בני ישראל דור דעה, יאמרו חלילה דברים זרים כאלו. ואף שבדודאי חטאו מאוד בכל מעשיהם, אבל למה הקפיד הקב"ה כל כך עליהם עד שננעלה בפניהם שערי תשובה, ולא הועילה תפילתו של מרע"ה עליהם, ותיכף ומיד באו על ענשם?

ומבאר רבינו אדמוה"ז זי"ע, שאמנם הם אמרו טובה הארץ מאוד, אבל הוסיפו לומר 'אפס כי עז העם', ונתכוונו לומר בזה כי אף שבאמת יש שם רוח הקדושה עד מאוד, אפס זה לעומת זה, יש שם רוח הטומאה עד מאוד רח"ל, ולזאת אם נהיה אנחנו דבוקים בה' תמיד, אזי טובה הארץ מאוד, אבל חלילה אם נסור מה' חלילה אפס מה, אזי חלילה נוכל להתפס ברשת הסטרא אחרא רח"ל, ולזאת יראו מאוד לנפשם, ולזה אמרו כי חזק הוא

שאיין לו רק הטפח שאוחז בתוך ידו, כן המה הימים מהאדם, מה שעבר אין, ומה שעתידי עדיין לא בא, נמצא שאין לו לחשוב אלא על הרגע שעומד בה. ועל תקוני העוונות מכבר, יש זמנים מיוחדים, כמו חצות הלילה, שהוא זמן ועת רצון להתעורר אז בתשובה על חטאיו, אבל לא לעולם, ותמיד אין לו לחשוב רק [על] הרגע שעומד בה, וזה הוא עיקר חטא המרגלים, שבשביל ספק שמא יחטאו אחר כך, לא שמעו מיד לדברי הקב"ה. עד כאן מדברי האדמו"ר הזקן זי"ע.

ומוסיף רבינו בביאור הענין, אף כי המרגלים החזיקו עצמם לענוים, כי יראו מאוד לנפשם, אך זה היה ענוה פסולה, וענוה צדק כתיב, כי עיקר הכנעה וענוה הוא שיתלהב לבו על ידי זה לעבודת השי"ת, ולא שהענוה יביאו למרות רצון השי"ת. וזה שמבואר בתרגום יונון כד חמי משה ית ענותנותיה וכו', היינו כשראה ענותנותיה דיהושע, היה ירא לבל ילכד ברשת המרגלים בענוה פסולה, הוסיף לו אות יו"ד, כנודע שמרומז לחכמה, והחכמה תחיה בעליה, וכמו שכתב הרמב"ן אמונה וחכמה ממקום אחד יהלכו, כי באמונה כתיב וצדיק באמונתו יחיה, היינו שיאמין בהכנעתו כי הבורא ב"ה כל יכול, ומאשפות דלותו ירוממו, ויבטח בה' כי הוא יעזור לו.

וזהו שאמר מרע"ה ליהושע קה יושיעך מעצת המרגלים, כי המה נאצו עצת עליון, כי האדם צריך לידע כי הבורא ב"ה כל יכול, ויש לו עצות ותחבולות, למעלה מתפיסת שכל האדם. וזהו מאמר הכתוב ויצעקו אל ה' בצר להם, ר"ל שידעו כי מצדם אין להם כלום, רק שיצעקו אל ה' הרחמן, וממצוקותיהם יושיעם, כי אמונה ממשיך הישועה.

אשר בוודאי יעזור לו, ויחץ את העם וגו'. וגם עם הישראלי כשיצאו ממצרים אף ששאלו למשה כנ"ל במדרש, מכל מקום הלכו אחריו, כמאמר הכתוב זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, ולא סרו חלילה מדברי ה'. אבל המרגלים, מחמת שיראו אולי יחטאו חלילה בארץ לנגד ה', לא שמעו מיד לקול ה', ואמרו לא נוכל לעלות, ולא הלכו, וזה היה עיקר החטא, כי מה היה להם לחשוב מה יהיה אחר כך, שמא יחטאו חלילה אחר כך, והלא אם לא תשמע כעת לקול ה', אתה עובר את מצות המלך בעת הזאת בוודאי, מוטב להיות בספק לאחר זמן, מלחטוא מיד בוודאי. וכמאמר מוה"ר שמחה בונם מפרשיסחא זצללה"ה זי"ע על טענת הנחש לאם כל חי היא חוה, שאמר לה אם לא תאכלי מעץ הדעת לא יהיה לך הבחירה, כי לא יהיה לך שום יצר הרע, כמו מלאך, לכי אכלי מעץ הדעת, לדעת טוב ורע, היינו שאז תהיה הבחירה בידך, שתדעי גם כן מהרע, ואף על פי כן לא תחטא, ובזה תהיי עוד במדריגה גדולה ועצומה מכאשר עד עתה, כן היה טענת הנחש, אלא שהיה לה להשיב לו, הלא בעת הזאת שאתה מפתני לאכול מעץ הדעת, אשר צונוי ה' לא תאכל ממנו, יש בידי הבחירה לבל לשמוע לך ולבל לאכול, רק לשמוע לדברי הקב"ה, ועל הבחירה לעתיד, למה לי לדאוג על העתיד, ועתה אעבור בוודאי על פי ה', מוטב בל אשמע לך תיכף, יעבור עלי מה.

וכן צריך כל איש הישראל, לבל להסתכל ולחשוב על מה שיהיה אחר כך, רק על הרגע שהוא עומד בו, וכמאמר הר"ר זי"ע על פסוק הנה טפחות נתת ימי, כמו אדם המודד שבעים אמה חבלים בידו,

הוראה למעשה בעבודת ה'

- א. בשעת המצוה צריכים לבטוח בה' כי בודאי נהיה טובים וכשרים כל הימים... וצריך להאמין כי אם הקב"ה גוזר עליו חיים, בודאי יהיו חיים שאין בהם בושה וכלימה, ובבטחון הזה בא לו הישועה, ואפילו רשע הבוטח בה' חסד יסובבנו (ביאורים אות ט).
- ב. צריך כל איש ישראל, לבל להסתכל ולחשוב על מה שיהיה אחר כך, רק על הרגע שהוא עומד בו, ולעשות את רצון הבורא ית"ש מה שהוא רוצה ממנו עתה, ועל תיקוני העוונות מכבר, יש זמנים מיוחדים, כמבואר בהאר"י ז"ל על חצות הלילה, שהוא זמן ועת רצון להתעורר אז בתשובה על חטאיו, אבל לא לעולם, ותמיד אין לו לחשוב רק [על] הרגע שעומד בה.
- ג. תכלית הענוה היא: "שיתלהב לבו על ידי זה לעבודת השי"ת, ולא שהענוה יביאו למרות רצון השי"ת". וצדיק באמונתו יחיה, שעל ידי תוקף האמונה שמאמין ברוממות ה', כי לפי יקרת רוממותו, מקרב ומעלה אף את האנשים השפלים והפחותים, הוא ממשיך עליו חיות, ואעפ"י שמדת הענוה היא מדה טובה מאד, מ"מ עיקר התכלית שיעלה אח"כ לגדלות עבודתו, דהיינו להתבונן בגדלות ה' ולהאמין ברוממותו, שהוא מגביה שפלים עדי מרום ומקרב הכל לעבודתו ית"ש.
- ד. האדם צריך לידע כי הבורא ב"ה כל יכול, ויש לו עצות ותחבולות, למעלה מתפיסת שכל האדם. וכשיודע כי מצדו אין לו כלום, רק שצועק אל ה' הרחמן, בצר לו - בלי שום עצות משלו, אלא מתבטל כל כולו לעצתו של הקב"ה, ועל מה ולמה הוא צועק אל ה', כי הוא מאמין בו שאפילו בשפל מצבו הקב"ה מגביה שפלים עדי מרום, רק אז ממצוקותיהם יושיעם, כי אמונה ממשיך הישועה.
- ה. כל אדם צריך לחזק את עצמו במדת הבטחון בכל הענינים, הן בעניני עוה"ז והן בעניני עוה"ב, עבדות הבוה"ה, אף אם יודע בעצמו שמכף רגלו ועד ראשו אין בו מתום, ומלוכלך ומטונף בכל מיני טיגופים, ומה גם בחטא המר הזה, אעפ"י יבטח בה' כי אין חקר לגדולתו, ובזה יזכה לתשובה שלימה, ולהמתיק כל הדינים השורין עליו לרחמים וחסדים, ומעבירות יעשו זכיות, ועוד יוכל להתרומם ולעשות נחת רוח ליוצרו (ביאורים אות טו).
- ו. וקודם הבטחון צריך להיות מאמין באמונה שלימה בהביות"ש ואחריו יהי' הבטחון, לפי שאין אדם בוטח אלא במי שמאמין שיכולת בידו למלא שאלתו, ואז יהיו צמודים יחד האמונה והבטחון, והעיקר הדרך והעצה לאמונה היא הכנעה ושפלות, לבל להיות חכם בעיני עצמו, ולדמות ח"ו בשכלו כי את אשר אינו יודע ומבין בשכלו לא יבין שום איש, כי מי גדול ממנו, ממילא אם חושב כן לא יאמין בשום דבר שאינו מבין בשכלו הגס, וממילא לא יאמין בהשי"ת, שהוא טמיר ונעלם ובלי חקר, אבל מי שהוא שפל בעיני עצמו זוכה לאמונה, כי מאמין אשר דבר שאינו מבין הוא מחסרון שכלו (כנ"ל).

לעילוי נשמות

זקני הרה"ח ר' מאיר דב"ר שמעון יצחק ז"ל רבניצר

נלב"ע י"א אדר

א"מ הרה"ח ר' בנימין ב"ר מאיר דב"ר ז"ל רבניצר

נלב"ע ז' תשרי תשפ"א

א"מ האה"ח מרת בריינדל ב"ר אברהם ז"ל רבניצר

נלב"ע ב'ג' בסלו תשנ"ה

מו"ח הרה"ח ר' נתן נטע ב"ר שמעיה ז"ל שושיצקי

נלב"ע ט"ו מרחשון תשס"א

תנצב"ה.

